

πώς οἱ ἀποδεῖξεις αὐτὲς ἵσχυον περισσότερο γιὰ τὴ γῆ παρὰ γιὰ τὴ γυναικά, γιατὶ στὴν κυνοφορία καὶ στὴ γέννηση δὲν ἔχει μαμηθῆ ἢ γῆ τὴ γυναικά, ἀλλ' ἡ γυναικά τὴ γῆ. Καὶ τὸν καρπό της αὐτὸ τοῦ σιταριοῦ καὶ τοῦ κριθαριοῦ ἢ γῆ μας δὲν ἐκράτησε ζηλόφτονα μοναχὰ γιὰ τὸν ἑπυτό της, ἀλλὰ τὸν ἐγάρισε μεγαλόψυχα καὶ σ' ὅλους τοὺς ἄλλους λαοὺς ὅλου τοῦ κόσμου. "Υστερὸς ἀπὸ τὸ σιτάρι καὶ τὸ κριθάρι ἢ γῆ μας ἔβγαλε κι' ἔδωσε στὰ παιδιά της τὴν ἐληὴ ποὺ βγάζει τὸ λάδι, τὸ βάλσαμο αὐτὸ ὅλων τῶν ἀνθρώπινων πόνων. Κι' ἀφοῦ ἔθρεψε ἢ γῆ μας κι' ἐμεγάλωσε τὰ παιδιά της ὅσπου ἔγιναν ἔφηβοι, ἐκάλεσε ὡς ἀρχηγοὺς καὶ παιδαγωγούς τους τοὺς θεούς,¹⁹ ποὺ τὰ δόνοματά τους δὲν πρέπει νὰ τὰ πιάνουμε στὸ στόμα μας ἐτούτη τὴν ὥρα (γιατὶ τὰ ἔρδουμε). Οἱ θεοί αὐτοὶ ἔπλασαν τὴ ζωὴ μας, μᾶς ἐμόρφωσαν πρότους ἀπ' ὅλους τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους ὅλου τοῦ κόσμου στὶς ἀναγκαῖες τέχνες ποὺ χρειάζονται γιὰ τὴν καθεμερινὴ ζωὴ καὶ μᾶς ἐδίδαξαν τὴν κατασκευὴ καὶ τὴ γρήση τῶν ὅπλων γιὰ τὴν ἀσφάλεια τῆς χώρας²⁰ μας.

VIII. Έτσι γεννημένοι καὶ παιδευμένοι οἱ πρόγονοι τῶν νεκρῶν ἔτούτον ἡρώτην
κατέκησαν καὶ ἔζησαν στὴν χώρα αὐτὴ καὶ ἐθεμέλιωσαν καὶ ὥργάνωσαν τὴν πολιτείαν
ἔτούτην, ποὺ γιὰ τὸ πολίτευμά της σωστὸν εἶναι τώρα καὶ πρέπει νὰ μιλήσω μὲ λίγα
λόγια. Γιατὶ στὸ ἀληθινὰ ἡ πολιτεία εἶναι τροφὸς καὶ παιδαγωγὸς τῶν ἀνθρώπων καὶ C
ἡ ὥραια πολιτεία πλάθει τοὺς ὥραιούς καὶ ἡρωῖκοὺς ἀνθρώπους καὶ ἡ κακὴ τοὺς
κακούς. Εἶναι ἀνάγκη λοιπὸν νὰ δεῖξῃ, πὼς οἱ πρόγονοί μας ἔζησαν καὶ ἀναθράφη-
καν μέσα σὲ ὥραια πολιτεία καὶ χάρη σ' αὐτὴν καὶ στοὺς θεσμούς της καὶ ἐκείνοι
ἔγιναν ἡρωες καὶ οἱ ἀπόγονοί τους τῆς δικῆς μας ἐποχῆς, ποὺ ἀπ' αὐτοὺς κατάγον-
ται καὶ οἱ νεκροὶ τοῦτοι ἐδῶ. Γιατὶ τὸ πολίτευμά μας ἦτανε τῷ δοντὶ καὶ σ' ἐκείνους
τοὺς καιρούς καὶ εἶναι καὶ ἐτώρα ἀκόμα στὰ χρόνια μας τὸ ἴδιο, ἡ ἀριστοκρατία. D
Μὲ τὸ πολίτευμα αὐτὸν κυβερνιέται ἡ πολιτεία μας στὶς ἡμέρες μας καὶ ἐκυβερνή-
θηκε σχεδὸν πάντα καὶ στὰ περισσότερα χρόνια τῆς ἴστορίας της ἀπὸ τοὺς παμπά-
λαιούς ἐκείνους καιρούς. Τὴν πολιτείαν μας ἄλλοι χαραχτηρίζουν ὡς δημοκρατία, ἄλ-
λοι δῆμος μ' ἄλλο δῆμοι, δῆμοι ἀρέσει στὸν καθένα, στὴν πραγματικότητα δῆμος εἶναι
ἡ πολιτεία ποὺ σ' αὐτὴν κυβερνοῦνται οἱ ἀριστοί μὲ τὴ φωτισμένη θέληση καὶ ἐγκριση
τοῦ λαοῦ. "Αρχοντες²⁰ ἔχει βέβαια ἡ πολιτεία μας πάντα. Καὶ οἱ ἀρχοντές μας παίρ-
νουν τὴν ἔξουσία στὰ χέρια τους, εἴτε κληρονομικά, εἴτε μ' ἐκλογὴ ἀπὸ τὸ λαό. Κυ-
ρίαρχος στὴν πολιτεία μας εἶναι μοναχὸς ὁ λαὸς καὶ ὁ λαὸς εἶναι αὐτὸς ποὺ δίνει
καὶ τὸ ἀξιόματα καὶ τὴν ἔξουσία σ' ἐκείνους ποὺ ἀναδείχνονται διοίκηση τῆς
ἀριστοί στὰ μάτια τοῦ λαοῦ. Μὲ τὸ ἴδιο πνεῦμα στὴν πολιτεία μας κανένας δὲν κω-
λύεται οὔτε ἀπὸ τὴν κακὴν καὶ ἀστενικὴ φυσικὴ διάπλασι του οὔτε ἀπὸ τὴ φτώχεια
οὔτε ἀπὸ τὴν κοινωνικὴ ἀφάνεια τῆς γενηᾶς του νὰ καταλάβῃ καὶ τὰ πιὸ φηλὰ πο-
λιτικὰ ἀξιόματα καὶ νὰ κυβερνήσῃ τὸ λαὸν καὶ οὔτε σ' ἐμᾶς δῆμοις ἔχει τὸ ἀντίθετα
πλεονεχτήματα εἶναι δυνατὸν ν' ἀναδειχτῇ μονάχα χάρη σ' αὐτά, δῆμος συμβαίνει στὶς
ἄλλες πόλεις. Στὴν χώρα ἔτούτη ἐδῶ ἔνας μόνο δρός ισχύει ὡς πανυπέρτατος νόμος, τὴν
ἔξουσία παίρνει στὰ χέρια του καὶ κυβερνάει τὴν πολιτεία μονάχη ἐκείνος ποὺ ἀνα-
δείχνεται στὴν ζωή, κατὰ τὴν κρίση τοῦ λαοῦ, ὡς ποφός ἢ ἐνάρετος καὶ δημιουργι-
κὸς ἀνθρωπος. Καὶ τὸ βασιτύτερο αἵτιο τοῦ πολιτεύματός μας αὐτοῦ εἶναι τὸ ὅτι στὴν E
πραγματικότητα γιεννιώμαστε ἀπὸ τὴ φύση δῆλοι ἵσοι μεταξύ μας. "Ολες οἱ ἄλλες
πολιτείες εἶναι συγκροτημένες ἀπὸ κάθε λογῆς διαιροφετικὰ καὶ ἀνόμοια ἀπὸ φυλε-
τικὴ ἀποψη στοιχεῖα καὶ γι' αὐτὸν καὶ τὰ πολιτεύματά τους εἶναι ἀγόματα καὶ δὲ
βασίζονται στὴν ὀργὴ τῆς πολιτικῆς ισότητας δῆλων τῶν πολιτῶν, ἀλλ' εἶναι καὶ
τυραννικὰ καὶ δλιγαρχικὰ πολιτεύματα. Γιὰ τὸ λόγο αὐτὸν σ' ὅλες τὶς ἄλλες πολι-
τείες ἔνα μέρος ἀπὸ τοὺς πολίτες τους, οἱ λίγοι, θεωροῦν δῆλους τοὺς ἄλλους ὡς δούλους
τους καὶ οἱ ἄλλοι, οἱ πολλοί, θεωροῦν τοὺς λίγους ὡς δεσπότες καὶ τυράννους τους.
Ἐμεῖς δῆμος καὶ δῆλοι οἱ δικοί μας, ἐπειδὴ εἰμιαστε γεννημένοι δῆλοι ἀπὸ μὲν μάνα καὶ εἴ-
μαστε στὸ ἀληθινὰ ἀδερφοί, δὲν ἔχουμε τὴν ἀξιόση νὰ ἰμιαστε οὔτε δοῦλοι κανε-
νός, οὔτε καὶ δεσπότες τῶν ἀλλων, ἀλλ' ἡ φυσικὴ ισογονία μας μᾶς ἀναγκάζει νὰ
ζητᾶμε καὶ τὴν πολιτικὴ ισότητά μας κατὰ τὸ νόμο καὶ δὲν ἀναγνωρίζουμε τὸ ἀρ-
χοντές μας ἀξιούς νὰ μᾶς κυβερνήσουν παρὰ μονάχα τοὺς ἀριστους, ἐκείνους ποὺ

- B ἐλευθερίας καὶ "Ελλησιν ὑπὲρ Ἑλλήνων μάχεσθαι καὶ βαρβάροις ὑπὲρ ἀπάντων τῶν Ἑλλήνων. Εὑμόλπου μὲν οὖν καὶ Ἀμαζόνων ἐπιστρατευσάντων ἐπὶ τὴν χώραν καὶ τῶν ἔτι προτέρων ὃς ἡμύναντο, καὶ ὃς ἡμυναν Ἀργείοις πρὸς Καδμείους καὶ Ἡρακλείδαις πρὸς Ἀργείους, ὃ τε χρόνος βραχὺς ἀξίως διηγήσασθαι, ποιηταί τε αὐτῶν ἥδη καλῶς τὴν ἀρετὴν ἐν μουσικῇ ὑμνήσαντες
- C εἰς πάντας μεμηνύκασιν· ἐὰν οὖν ἡμεῖς ἐπιχειρῶμεν τὰ αὐτὰ λόγῳ ψιλῷ κοσμεῖν, τάχ' ἀν δεύτεροι φαινοίμεθα. Ταῦτα μὲν οὖν διὰ ταῦτα δοκεῖ μοι ἐαν, ἐπειδὴ καὶ ἔχει τὴν ἀξίαν· ὃν δὲ οὕτε ποιητής πω δόξαν ἀξίαν ἐπ' ἀξίοις λαβὼν ἔχει ἔτι τέ ἐστιν ἐν μηνηστείᾳ, τούτων πέρι μοι δοκεῖ χρῆναι ἐπιμνησθῆναι ἐπαινοῦντά τε καὶ προμνώμενον ἄλλοις ἐς φόδας τε καὶ τὴν ἄλλην ποίησιν αὐτὰ θεῖναι πρεπόντως τῶν πραξάντων. "Εστιν δὲ τούτων ὃν λέγω
- D πρῶτα· Πέρσας ἥγουμενοις τῆς Ἀσίας καὶ δουλούμενοις τὴν Εὑρώπην ἔσχον οἱ τῆσδε τῆς χώρας ἔκγονοι, γονῆς δὲ ἡμέτεροι, ὃν καὶ δίκαιον καὶ χρὴ πρῶτον μεμνημένοις ἐπαινέσαι αὐτῶν τὴν ἀρετὴν. Δεῖ δὴ αὐτὴν ίδειν, εἰ μέλλει τις καλῶς ἐπαινεῖν, ἐν ἐκείνῳ τῷ χρόνῳ γενόμενον λόγῳ, ὅτε πᾶσα μὲν ἡ Ἀσία ἐδούλευε τρίτῳ ἥδη βασιλεῖ, ὃν δὲ μὲν πρῶτος Κῦρος ἐλευθερώσας Πέρσας τοὺς αὐτοῦ πολίτας τῷ αὐτοῦ φρονήματι ἀμα καὶ τοὺς δεσπότας Μήδους ἐδουλώσατο καὶ τῆς ἄλλης Ἀσίας μέχρι Αἰγύπτου ἦρξεν, ὃ δὲ ὑδες Αἰγύπτου τε καὶ Λιβύης ὅσον οἶόν τ' ἦν ἐπιβαίνειν, τρίτος δὲ Δαρεῖος πεζῷ μὲν μέχρι Σκυθῶν τὴν ἀρχὴν ὁρίσατο, ναυσὶ δὲ τῆς τε θαλάττης ἐκράτει καὶ
- E 240A τῶν νήσων, ὃστε μηδὲ ἀξιοῦν ἀντίπαλον αὐτῷ μηδένα εἶναι· αἱ δὲ γνῶμαι δεδουλωμέναι ἀπάντων ἀνθρώπων ἦσαν· οὗτο πολλὰ καὶ μεγάλα καὶ μάχιμα γένη καταδεδουλωμένη ἦν ἡ Περσῶν ἀρχή.

X. Αἰτιασάμενος δὲ Δαρεῖος ἡμᾶς τε καὶ Ἐρετριῶν, Σάρδεσιν ἐπιβουλεῦσαι προφασίζομενος, πέμψας μυριάδας μὲν πεντήκοντα ἐν τε πλοίοις καὶ ναυσίν, ναῦς δὲ τριακοσίας, Δᾶτιν δὲ ἀρχοντα, εἴπειν ἦκειν ἄγοντα Ἐρετριῶν καὶ Ἀθηναίους, εἰ βιόλοιτο τὴν ἑαυτοῦ κεφαλὴν ἔχειν· ὃ δὲ πλεύσας εἰς Ἐρέτριαν ἐπ' ἄνδρας οἳ τῶν τότε Ἑλλήνων ἐν τοῖς εὐδοκιμώτατοι ἦσαν τὸ πρὸς τὸν πόλεμον καὶ οὐκ ὄλιγοι, τούτους ἐχειρώσατο μὲν ἐν τρισὶν ἡμέραις, διηρευνήσατο δὲ αὐτῶν πᾶσαν τὴν χώραν, ἵνα μηδεὶς ἀποφύγοι, τοιούτῳ

21. Γυιὸς τοῦ Ποσειδῶνα καὶ τῆς Χιόνης, κόρης τοῦ Βορέου καὶ τῆς Ὁρείθειας, βασιλῆας τῆς Ἐλευσίνας καὶ θεμελιωτὴς τῶν Ἐλευσινίων μυστηρίων ('Ισοκρ. Πανηγ. 68—70, Παναθ. 198, Λυκουργ. η. Λεων. 98, Εὑρυπ. Ἀποσπ. τραγ. «Ἐρεχθεὺς».

22. Ἡ ἐκστρατεία τῶν Ἀμαζόνων ἐναντίον τῆς Ἀθήνας ἔγινε μὲ τὴ βοήθεια τῶν Σκυθῶν (ὅπου ἡ Ἰστορία ξαναγράζει αἰώνια) μὲ ἀποτέλεσμα τὸν τέλειο ὅλεθρό τους ('Ισοκ. Πανηγ. 68-70, Παναθ. 193, Ἀρχιδ. 42, Ἀρεοπ. 75, Ἡροδ. Δ. 110-7, Θ. 27).

23. Ἀπὸ τοὺς παλαιότερους πολέμους τῶν Ἀθηναίων εἶναι καὶ οἱ πόλεμοι ἐναντίον τῶν Χαλκιδοντιδῶν (Ἐνβοέων) καὶ τοῦ Λαβδάκου (Ἐνρυπ. Ιων. 59—60, Ἰλιάδ. B. 541, Ἀπολλόδ. Γ'. 14. 8).

24. Εὑρυπ. Ἰκέτιδες, Ξενοφ. Ἐλλην. ΣΤ. 5. 46, Ἰσοκρ. Παναθ. 168—171.

25. Εὑρυπ. Ἡρακλεῖδαι, Ξενοφ. Ἐλλην. ΣΤ. 5. 47, Ἰσοκρ. Ἀρεοπ. 75, Ἀρχιδ. 42, Παναθ. 194, Ἡρόδοτ. Θ'. 27.

26. Ἡρόδοτ. Ἰστορ. Α. 75—216.

27. Ὁ Καμβύσης ('Ηρόδοτ. Γ. 1—38).

28. Ἡρόδοτ. Ἰστορ. Γ. 71—160 καὶ Δ.

29. Οἱ πόλεμοι τῆς Περσίας ἐναντίον τοῦ Ἑλληνισμοῦ ὑπῆρξαν ἔργο τοῦ Περ-

ἀναδείχνονται στὶς κοινὴ συνείδηση ὅλου τοῦ λαοῦ μὲ τὶς πνευματικές καὶ ιδιαῖς ἀρετές τους, τὴ γνώση καὶ τὴ διημιουργικότητα καὶ τὴ χρηστότητα.

ΙΧ. Γι' αὐτοὺς λοιπὸν τοὺς λόγους οἱ πατέρες τῶν ἀντρῶν τούτων καὶ δικοὶ μας πατέρες καὶ οἱ ἕδιοι οἱ νεκροὶ ἐτοῦτοι, μεγαλωμένοι καὶ ἀναθρεψιμένοι μέσα σὲ ἀπόλυτη ἐλευθερία καὶ γεννημένοι ἀπὸ ἥρωες ὥραῖς καὶ ἥρωῖκοι, ἔλαμψαν σ' ὅλο τὸν κόσμο μὲ τ' ἀντραγαθήματά τους καὶ κατώρθωσαν πολλὰ ἥρωῖκὰ καὶ θαυμαστὰ ἔργα, τόσο στὸν ἴδιωτικό τὸν, ὃσο καὶ στὸ δημόσιο βίο, γιατὶ ἐπίστεναν πώς εἶχαν ὡς ὑπέρτατο χρέος τους νὰ μάχωνται καὶ ἐναντίον Ἑλλήνων γιὰ τὴν λευτεριὰ Ἑλλήνων καὶ ἐναντίον τῶν βαρβάρων γιὰ τὴν λευτεριὰ ὅλου τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἐθνους. Τῷρα τοὺς πολέμους τῶν προγόνων μας ἐναντίον τοῦ Ἐνδόλπου²¹ καὶ τῶν Ἀμαζόνων²² καὶ τῶν ἄλλων παλαιότερων²³ ἐχθρῶν μας, ἐπιδρομέων ὅλων ἐναντίον τῆς χώρας μας, ὡς καὶ τοὺς πολέμους τους ἐναντίον τῶν Θηβαίων²⁴ μὲ συμμάχους τοὺς Ἀργείους καὶ ἐναντίον τῶν Ἀργείων μὲ συμμάχους τοὺς Ἡρακλεῖδες,²⁵ γιὰ νὰ διηγηθῶ ὅπως πρέπει καὶ ἀξίζει, καὶ δικαίος δὲ μὲ παίρνει καὶ οἱ ποιητές ἔχουν ἥδη τραγουδήσει μεγαλόπρεπα καὶ ἔχουν ἐξυμνήσει σ' ὅλο τὸν κόσμο τὶς πολεμικὲς ἀρετές τους. Ἔὰν λοιπὸν ἐπιχειρησούμε ἐμεῖς νὰ ὑμνήσουμε τὰ ἕδια ἥρωῖκὰ πολεμικὰ κατορθώματά τους μὲ τὸ φτωχὸν πεζό λόγο μας, ἵσως νὰ φανοῦμε κατότεροι τους. Γι' αὐτὸν τὸ λόγο πιστεύω, πὼς πρέπει τῷρα ν' ἀφίσθι καὶ νὰ μὴν ἐξυμνήσθῃ τὰ κατορθώματα αὐτά, ἀφοῦ ἄλλως τε τάχουν ἥδη τραγουδήσει οἱ ποιητές μας ὅπως ἀξίζαν. Ἀλλ' ἐκτὸς ἀπὸ τὰ ἔργα αὐτὰ ὑπάρχουν καὶ ἄλλα μεγάλα καὶ θαυμαστὰ ἥρωῖκὰ ἔργα, ποὺ θάπτεται νᾶχουν ἥδη ὑμνηθῆ, ἄλλ' ὅμως κανεὶς δὲν ὑμνησε ὡς τῷρα ποιητὴς ὅπως ἐπρεπε καὶ δὲν ἐδοξάστηκε ἀπ' αὐτὰ μὲ τὴ δόξα ποὺ θὰ μποροῦσε ν' ἀποχτίσῃ ἐγκωμιάζοντάς τα ἀντάξια τους· τὰ ἔργα αὐτά, ποὺ εἶναι ἀκόμα παρθένα γῆς γιὰ τὸν ἄξιο ἐγκωμιαστή, ἔχει χρέος καὶ ἐγὼ δὲν ἔδιος νὰ τὰ ἐξυμνήσθῃ μὲ τὸ λόγο μου καὶ ἄλλους νὰ παρακινήσθῃ νὰ τὰ ἐξυμνήσουν σ' ὠδὲς καὶ ἄλλα λογῆς - λογῆς ποιήματα μ' ἐγκώμια ἀντάξια στοὺς ἥρωες τους ποὺ τὰ ἐπραγματοποίησαν. Καὶ τὰ σπουδαιότατα ἀπὸ τὰ ἔργα αὐτὰ πούχω στὸ νοῦ μου εἶναι αὐτὰ ποὺ θ' ἀρχίστην νὰ μνημονεύσω ἀμέσως τῷρα δά: Τοὺς Πέρσες, ποὺ εἶχαν καταχτίσει καὶ ὑποτάξει κάτου ἀπ' τὸ ζυγό τους ὅλη τὴν Ἀσία καὶ ἀρχίζαν νὰ ὑποδουλώνουν καὶ τὴν Ἐύρωπη, ἐσταμάτησαν στὸ καταχτητικὸ ἔργο τους ὅλου τοῦ κόσμου τῆς γῆς αὐτῆς τὰ βλαστάρια, οἱ δικοὶ μας πατέρες. Γι' αὐτὸν δίκαιο εἶναι καὶ ἔχουμε χρέος πρώτους νὰ τοὺς μνημονεύσουμε καὶ νὰ ἐγκωμιάσουμε τὸν ἥρωῖσμό τους. Κι' ἀν μάλιστα μέλλουμε νὰ ἐγκωμιάσουμε τοὺς πατέρες μας ὅπως πρέπει καὶ ἀξίζει στ' ἀντραγαθήματά τους, πρέπει νὰ ἰδοῦμε τὴν ἀρετὴν τους σ' ὅλο τὴν τὸν ὑψος καὶ μεγαλεῖο ἀνατρέχοντας μὲ τὴ σκέψη μας στὸν καιρὸν ἐκεῖνο, ποὺ ὅλη ἡ Ἀσία ἦταν ἥδη σκλάβια κάτου ἀπ' τὸν τρίτο Πέρσι θασιλῆ. Ὁ πρῶτος βασιλῆς τῆς Περσίας, ὁ Κῦρος, ἀφοῦ ἐλευτέρωσε τοὺς συμπατριῶτές του, τοὺς Πέρσες, ἀπ' τὸ ζυγὸ τῶν Μήδων, μὲ τὸ πολεμικὸ μένος του καὶ τοὺς πολεμικοὺς ἄθλους του ὑποδούλωσε καὶ τοὺς δεσπότες τῆς πατρίδας του, τοὺς Μήδους, καὶ ὅλη τὴν ἄλλη Ἀσία ὡς τὴν Αἴγυπτο.²⁶ Ὁ γυιὸς²⁷ ἐπειτα τοῦ Κύρου κατάχτησε ὅλη τὴν χώρα τῆς Αἰγύπτου καὶ τῆς Διβύης, ποὺ μπόρεσε νὰ πατήσῃ καὶ καταλάβῃ δι στρατός του. Ὁ τρίτος πάλι βασιλῆς τῶν Περσῶν, ὁ Δαρεῖος, κατώρθωσε ἀπ' τὸ ἔνα μέρος μὲ τὸ στρατό του νὰ καταχτίσῃ ὅλες τὶς χῶρες ποὺ φτάνουν ὡς τὴν χώρα τῶν Σκυθῶν, ἀπ' τὸ ἄλλο μέρος μὲ τὸ στόλο του νὰ κυριαρχήσῃ σ' ὅλες τὶς θάλασσες καὶ νὰ ὑποδουλώσῃ καὶ ὅλα τὰ νησιά, ὥστε νὰ μὴν τολμάῃ κανένας πιὰ νὰ σηκώσῃ κεφάλι ἐνάντιά του.²⁸ Ὁ νοῦς καὶ ἡ καρδιὰ ὅλου τοῦ κόσμου εἶχαν δουλωθῆ. Τόσα πολλὰ καὶ μεγάλα καὶ πολεμικὰ ἔθνη εἶχε κατορθώσει ἡ αὐτοκρατορία τῶν Περσῶν νὰ σκλαβώσῃ κάτου ἀπ' τὸ ζυγό της καὶ τὸν τυραννικὸ δεσποτισμό της.

X. Τὴν ἐποχὴν ἐκείνη δὲ Δαρεῖος,²⁸ ἔχοντας στὸ νοῦ του νὰ ὑποτάξῃ καὶ τὴν Ἑλλάδα, κατηγόρησε κι' ἐμᾶς καὶ τοὺς Ἐρετριεῖς, πὼς τάχα ἐπιβουλευτίκαιε τὶς Σάρδεις, καὶ μὲ πρόφραση τὴν κατηγόρια αὐτὴν ἔστειλε ἐνάντιά μας πεντακόσιες χιλιάδες στρατὸ μέσα σὲ μεταγωγικὰ καὶ πολεμικὰ πλοῖα καὶ συνάμα πολεμικὸ στόλο ἀπὸ τριακόσια πολεμικὰ καράβια, μὲ διαταγὲς στὸν ἀρχηγὸ τοῦ στρατοῦ καὶ τοῦ στόλου, τὸ Δᾶτι, στὸ γυρισμό του στὴν Περσία νὰ τοῦ πάῃ δεμένους ὡς ἀντράποδα τοὺς Ἐρε-

- τρόπῳ· ἐπὶ τὰ δρια ἐλθόντες τῆς Ἑρετρικῆς οἱ στρατιῶται αὐτοῦ, ἐκ θαλάττης εἰς θάλατταν διαστάντες, συνάψαντες τὰς χεῖρας διῆλθον ἀπασαν τὴν χώραν, ἵνα ἔχοιεν τῷ βασιλεῖ εἰπεῖν ὅτι οὐδεὶς σφᾶς ἀποπεφευγὼς εἴη. Τῇ δ' αὐτῇ διανοίᾳ κατηγάγοντο ἐξ Ἑρετρίας εἰς Μαραθῶνα, ὡς ἔτοιμόν σφισιν ὅν καὶ Ἀθηναίους ἐν τῇ αὐτῇ ταύτῃ ἀνάγκῃ ζεύξαντας Ἑρετριεῦσιν ἄγειν. Τούτων δὲ τῶν μὲν πραχθέντων, τῶν δὲ ἐπιχειρουμένων οὕτω Ἑρετριεῦσιν ἐβοήθησεν Ἑλλήνων οὐδεὶς οὕτε Ἀθηναίοις πλὴν Λακεδαιμονίων—οὗτοι δὲ τῇ ὑστερούσῃ τῆς μάχης ἀφίκοντο—οἵ δὲ ἄλλοι πάντες ἐκπεπληγμένοι, ἀγαπῶντες τὴν D ἐν τῷ παρόντι σωτηρίαν, ἀσυχίαν ἔγον. Ἐν τούτῳ δὴ ἀν τις γενόμενος γνοίη οἷοι ἀριστεροί εἰναι τοις θάλασσας τὴν ἀρετὴν οἱ Μαραθῶνι δεξάμενοι τὴν τῶν βαρβάρων δύναμιν καὶ κολασάμενοι τὴν ὑπερηφανίαν ὅλης τῆς Ἀσίας καὶ πρῶτοι στήσαντες τρόπαια τῶν βαρβάρων, ἕγειμόνες καὶ διδάσκαλοι τοῖς ἄλλοις γενόμενοι ὅτι οὐκ ἀμαχος εἴη ἡ Περσῶν δύναμις, ἀλλὰ πᾶν πλῆθος καὶ πᾶς πλοῦτος ἀρετῇ ὑπείκει. Ἐγὼ μὲν οὖν ἐκείνους τοὺς ἀνδρας φημὶ οὐ μόνον τῶν E σωμάτων τῶν ἡμετέρων πατέρας εἶναι, ἀλλὰ καὶ τῆς ἐλευθερίας τῆς τε ἡμετέρας καὶ ἔμμαχός τῶν ἐν τῇδε τῇ ἥπερ· εἰς ἐκεῖνο γὰρ τὸ ἔργον ἀποβλέψαντες καὶ τὰς ὑστέρας μάχας ἐτόλμησαν διακινδυνεύειν οἱ Ἑλληνες ὑπὲρ τῆς σωτηρίας, μαθηταὶ τῶν Μαραθῶνι γενόμενοι.

XI. Τὰ μὲν οὖν ἀριστεῖα τῷ λόγῳ ἐκείνοις ἀναθετέον, τὰ δὲ δευτερεῖα

- 241A τοῖς περὶ Σαλαμῖνα καὶ ἐπ’ Ἀρτεμισίῳ ναυμαχήσασι καὶ νικήσασι. Καὶ γὰρ τούτων τῶν ἀνδρῶν πολλὰ μὲν ἀν τις ἔχοι διελθεῖν, καὶ οἷα ἐπιόντα ὑπέμειναν κατά τε γῆν καὶ κατὰ θάλατταν, καὶ ὡς ἴμμύναντο ταῦτα· ὃ δέ μοι δοκεῖ καὶ ἐκείνων κάλλιστον εἶναι, τούτου μνησθήσομαι, ὅτι τὸ ἔξῆς ἔργον τοῖς Μαραθῶνι διεπράξαντο. Οἱ μὲν γὰρ Μαραθῶνι τοσοῦτον μόνον ἐπέδειξαν B τοῖς Ἑλλησιν, ὅτι κατὰ γῆν οἵον τε ἀμύνεσθαι τοὺς βαρβάρους ὅλιγοις πολλούς, ναυσὶ δὲ ἔτι ἦν ἄδηλον καὶ δόξαν εἰχον Πέρσαι ἀμαχοι εἶναι κατὰ θάλατταν καὶ πλήθει καὶ πλούτῳ καὶ τέχνῃ καὶ δώματι· τοῦτο δὴ ἀξιον ἐπαινεῖν

σικοῦ ἴμπεριαλισμοῦ, ἀλλὰ καὶ τῆς Ἑλληνικῆς Ὀλιγαρχίας. Οἱ Ἡρόδοτος γράφει (E. 96) γιὰ τὸν Ἰππία τοῦ Πεισιστράτου, ποὺ ὑστερεῖ ἀπὸ τὴν κατάλυση τῆς τυραννίας του ἔφυγε στὴν Περσία, τὰ ἔξῆς: «πᾶν χρῆμα ἔκινε, διαβάλλων τε τοὺς Ἀθηναίους πρὸς τὸν Ἀρταφέρνεα καὶ ποιέων ἄπαντα, ὅκοις αἱ Ἀθῆναι γενοίατο ὑπ’ ἐνουτῷ τε καὶ Δαρείῳ». Καὶ ὃ ἴδιος ὃ Ἰππίας ἦταν ὃ καθιδηγητὶς τῶν Περσῶν στὸ Μαραθώνα. Καὶ ἡ Ἑρέτρια ὑποτάχτηκε ἀπὸ τοὺς Πέρσες μὲ προδοσία τῶν ὀλιγαρχῶν (Ἡρόδοτ. ΣΤ. 94–124, Ζ. 8, Πλάτ. Νόμ. 698–699).

30. Ἡρόδοτ. Η. 1–16, 56–97.

31. Ως ποιὸ σημαντικό φτάγει ἡ τύφλωση ὀρισμένων ἐρμηνευτῶν τοῦ Μ. φανερώνει τὸ γεγονός ὅτι δὲ Γάλλος ἐκδότης του στὴ σειρὰ Βιδέ καθηγητὴς κ. L. Méridier σὲ σ. 65 τοῦ ἔργου του ἐκφράζει ἀμφιβολίες γιὰ τὴν εἰλικρίνεια τοῦ Πλ. στὸν ἐγκομιασμό του τῶν Ἀθηναϊκῶν νικῶν στοὺς Ἑλληνομηδικοὺς πολέμους. Ἡ γνώμη τοῦ κ. Μ. εἶναι ἀσέβεια πρὸς τὸ πνεῦμα τοῦ Πλάτωνος. Οἱ Πλ. δὲν ἐκφράζεται ἐδῶ αὐθιάρετα καὶ δογματικά, ἀλλὰ δικαιολογεῖ τὴ γνώμη του κριτικώτατα καὶ φιλοσοφικώτατα. Σὲ δὲ κεφ.(9–13) ἀναπτύσσει δλι τὴ φιλοσοφία του τῆς Ἰστορίας τῶν πολέμων τῆς Ἑλλάδας καὶ τῆς Ἀσίας καὶ τονίζει, ὅτι ἐγκωμιάζει τοὺς Μαραθωνομάχους ὡς «Πατέρες» τῆς Ἑλευθερίας δλου τοῦ Κόσμου καὶ τοὺς Σαλαμινομάχους ὡς συνεχίστες καὶ τελειωτές τοῦ ἔργου ἐκείνων. Ο κ. Μ. ἐπικαλεῖται τὸ χωρίο τῶν Νόμων 707 CD, ἀλλὰ τὸ παρερμηνεύει ‘κι’ αὐτὸ τελείως. Ο Πλ. δὲν περιμρονεῖ σ’ αὐτὸ

τριεῖς καὶ τοὺς Ἀθηναίους, ἀντὶ οὐδὲντος γάλαντόσῃ τὸ κεφάλι του. Ὁ Δᾶτις ἔπλευσε μόδιο τὸ στόλο του καὶ ὅδιο τὸ στρατό του πρῶτα ἐναντίον τῶν Ἐρετριέων, ἀντρῶν πολεμικώτατων καὶ ἔακουσμάτων σ' ὅλη τὴν Ἑλλάδα γιὰ τὴν παλλικαριά τους καὶ τὴν πολεμικὴ τέχνη τους καὶ ὅχι καὶ λίγτον στὸν ἀριθμό, καὶ κάτωρθωσε νὰ τοὺς ὑποτάξῃ μέσα σὲ τρεῖς ἡμέρες.³ Επειτα γιὰ νὰ μὴν κατορθώσῃ νὰ ἔεφύγῃ κανένας ἀπὸ τοὺς Ἐρετριεῖς καὶ τοὺς πιάσῃ ὅλους στὰ χέρια, ἐρεύνησε ὅλη τὴν χώρα τῆς Ἐρέτριας μὲ τὸ ἀκόλουθο σχέδιο : Οἱ στρατιῶτές του ἔπιασαν ὅλες τὶς ἄκρες τῆς χώρας τῆς Ἐρέτριας ἀπὸ στερητικὰ καὶ θάλασσα καὶ ἔπειτα κρατῶντας δὲνας τὸ χέρι τοῦ ἄλλου ἐπέρασαν καὶ ἔψαξαν ὅλη τὴν γῆ τῶν Ἐρετριέων, ἀπ' τὴν μὰ θάλασσα ὡς τὴν ἄλλη θάλασσα, γιὰ νάχουνε νὰ λένε στὸ βασιλῆ τῆς Περσίας, πὼς κανείς τους δὲν κατάφερε νὰ ἔεφύγῃ ἀπὸ τὰ χέρια τους. Μὲ τὸν ἕδιο σκοπὸ νὰ ὑποτάξουνε καὶ τοὺς Ἀθηναίους ἔπλευσαν κατόπι οἱ Πέρσες ἀπὸ τὴν Ἐρέτρια στὸ Μαραθώνα καὶ ἀποβιβαστίκανε στὴν Ἀττικὴ γῆ, πιστεύοντας, πὼς θὰ τοὺς ἥταν εὔκολο νὰ ἔξαντραποδίσουνε καὶ τοὺς Ἀιθηναίους διποις τοὺς Ἐρετριεῖς, καὶ δειμένους ὅλους στὸν ἕδιο ξυγὸ νὰ τοὺς πᾶνε σὰν ἀντράποδα στὸ βασιλῆ τῆς Περσίας. Κι' ἐνῷ ὅλ' αὐτὰ ἐπιχειροῦσαν οἱ Πέρσες στὴν Ἑλλάδα καὶ εἰχε ἥδη τελειώσει ἡ ἐκστρατεία τους ἐναντίον τῶν Ἐρετριέων καὶ ἀρχικαν τὴν ἐπιθεσή τους ἐναντίον τῶν Ἀθηναίων, κανένας ἀπὸ τοὺς ἄλλους "Ἐλληνες δὲν ἔβουθησε οὔτε τοὺς Ἐρετριεῖς οὔτε τοὺς Ἀθηναίους ἐκτὸς ἀπὸ τοὺς Λακεδαιμόνιους—ἄλλὰ καὶ αὐτοὶ ἐφτάσανε τὴν ἄλλη μέρα ὥστερ ἀπὸ τὴν μάχη—"Ολοὶ οἱ ἄλλοι "Ἐλληνες τροιαγμένοι ἔμειναν ἥσυχοι στοὺς τόπους τους εὐχαριστημένοι, γιατὶ πρὸς τὸ παρόδιον ἔξασφάλικαν τὴν σωτηρία τους." Οποιος τώρα ἀνατρέξῃ μὲ τὴν φραντασία του στοὺς καιροὺς ἐκείνους μπορεῖ νὰ συλλάβῃ στὸ νοῦ του, σὰν τί ἀντρες ἥσαν στὸ πολεμικὸ φρόνιμα καὶ στὴν πολεμικὴ ἀντρειὰ οἱ Μαραθωνομάχοι, ποὺ ἐδέχτηκαν ἀπάνου τους καὶ ἀντιμετώπισαν ὅλη τὴν δύναμη καὶ ὅλη τὴν δρμὴ τῶν βαρβάρων καὶ ἐταπείνωσαν τὴν περηφάνεια ὅλης τῆς Ἀσίας καὶ πρῶτοι ἔστησαν τρόπαια ἐναντίον τοῦ κόσμου τῶν βαρβάρων. Οἱ Μαραθωνομάχοι εἶναι αὐτοὶ ποὺ ἔγιναν μὲ τοὺς ἡρωῖκους ἀθλους τους οἱ πρωτοπόροι καὶ οἱ διδάσκαλοι ὅλων τῶν ἄλλων Ἐλλήνων στοὺς ἀγῶνες τους ἐναντίον τῶν Περσῶν καὶ αὐτοὶ ποὺ ἔδιδαξαν καὶ ἀποκάλυψαν σ' ὅλο τὸν κόσμο, ὅτι οἱ πολεμικές δυνάμεις τῶν Περσῶν δὲν ἥσαν ἀκαταμάχητες, ἀλλ' ὅτι ὅλα τὰ πλήθυν ὅλων τῶν στρατῶν καὶ ὅλων τῶν στόλων καὶ ὅλα τὰ πλούτη ὅλης τῆς Γῆς λυγίζουν κάτου ἀπὸ τὴν Ἀρετή. Ἐγὼ λοιπὸν διακηρύσσω καὶ τονίζω, πὼς οἱ ἡρωες ἐκείνοι τῆς μάχης καὶ τῆς νίκης τοῦ Μαραθώνα εἶναι οἱ πατέρες ὅχι μόνο τῶν δικῶν μας στομάτων, ἀλλὰ καὶ τῆς δικῆς μας λευτεριᾶς καὶ τῆς λευτεριᾶς ὅλων τῶν ἀνθρώπων ὅλης αὐτῆς τῆς ἡπείρου· γιατὶ τὸ θρίαμβο τοῦ Μαραθώνα ἔχοντας μπρὸς στὰ μάτια τους ὅλοι οἱ ἄλλοι "Ἐλληνες ἐτόλμησαν νὰ ἔστηκον ἐναντίον τῶν βαρβάρων καὶ νὰ διψοκιντυνέψουν τὶς μάχες ποὺ ἔδωσαν ἐνάντιά τους στὰ κατοπινὰ χρόνια γιὰ τὴν ἐθνικὴ σωτηρία τους καὶ ἔτσι ἔγιναν μαθητὲς τῶν Μαραθωνομάχων.

XI. Τὸ πρῶτο λοιπὸν βραβεῖο πρέπει δὲ πανηγυρικός μου νὰ δώσῃ στοὺς Μαραθωνομάχους· τὸ δεύτερο βραβεῖο πρέπει στοὺς ναυμάχους καὶ νικητὲς τῆς Σαλαμίνας καὶ τοῦ Ἀρτεμισίου.³⁰ Γιατὶ καὶ γιὰ τοὺς ἀντρες αὐτοὺς πράγματι πολλὰ θάχε 241A κανεὶς νὰ διηγηθῇ πολεμικὰ κατορθώματα, καὶ γιὰ τὶς πολεμικές δυνάμεις ποὺ ἔχτηκαν κατ' ἀπάνου τους καὶ ἀντιμετώπισαν καὶ στὴ στερητικὴ καὶ στὴ θάλασσα καὶ γιὰ τοὺς ἀγῶνες τους γιὰ νὰ νικήσουν καὶ συντρίψουν τοὺς βαρβάρους. Θὰ μνημονεύσω μονάχα, πὼς ἐκείνο ποὺ ἔγω θεωρῶ ὡς τὸν ὀραιότατο ἀνθρώπο τους εἶναι ὃι ἀποτέλειωσαν τὸ ἔργο τῶν Μαραθωνομάχων.³¹ Γιατὶ οἱ Μαραθωνομάχοι ἀνοίξανε τὰ μάτια τῶν Ἐλλήνων καὶ τοὺς ἔδειξαν μονάχα τοῦτο, πὼς μὲ μὰ χούφτα ἀνθρώπων μποροῦσαν στὴ στερητικὴ νὰ τὰ βάλουν μόνο τὰ πλήθυν τῶν βαρβάρων καὶ νὰ νικήσουν, ἥταν ὅμως ἀγνοιστο, ἀν μποροῦσαν νὰ νικήσουν τοὺς βαρβάρους καὶ στὴ θάλασσα, γιατὶ οἱ Πέρσες ἥσαν κοσμοξακουσμένοι ὡς περίφημοι καὶ τρομεροὶ θαλασσινοὶ καὶ πολεμιστὲς ἀκαταμάχητοι καὶ ἀνίκητοι στὸν πόλεμο τῆς θάλασσας καὶ μὲ τὸ πλήθος τους καὶ τὰ πλούτη τους καὶ μὲ τὴ ναυτικὴ τέχνη τους καὶ τὴ διωμαλεότητά τους. Κι' αὐτὸς ποὺ ἀξίζει νὰ ἔγκωμιαστῇ ὡς ἀθλος τῶν ναυμάχων τῶν χρόνων ἔκεινων

τῶν ἀνδρῶν τῶν τότε ναυμαχησάντων, ὅτι τὸν ἔχομενον φόβον διέλυσαν τῶν Ἐλλήνων καὶ ἔπαιναν φοβουμένους πλῆθος νεῶν τε καὶ ἀνδρῶν. Ὅπερ ἀμφοτέρων δὴ ἐνυβιάνει, τῶν τε Μαραθῶν μαχεσαμένων καὶ τῶν ἐν Σαλαμῖνι C ναυμαχησάντων, παιδευθῆναι τοὺς ἄλλους Ἐλληνας, ὑπὸ μὲν τῶν κατὰ γῆν, ὑπὸ δὲ τῶν κατὰ θάλατταν μαθόντας καὶ ἐθισθέντας μὴ φοβεῖσθαι τοὺς βαρβάρους.

XII. Τοίτον δὲ λέγω τὸ ἐν Πλαταιαῖς ἔργον καὶ ἀριθμῷ καὶ ἀρετῇ γενέσθαι τῆς Ἐλληνικῆς σωτηρίας, κοινὸν ἦδη τοῦτο Λακεδαιμονίων τε καὶ Ἀθηναίων. Τὸ μὲν οὖν μέγιστον καὶ χαλεπώτατον οὗτοι πάντες ἥμυναν, καὶ διὰ ταύτην τὴν ἀρετὴν νῦν τε ὑφ' ἡμῶν ἐγκωμιάζονται καὶ εἰς τὸν ἐπειτα D χρόνον ὑπὸ τῶν μέστερον· μετὰ δὲ τοῦτο πολλαὶ μὲν πόλεις τῶν Ἐλλήνων ἔτι ἤσαν μετὰ τοῦ βαρβάρου, αὐτὸς δὲ ἡγγέλλετο βασιλεὺς διανοεῖσθαι ὡς ἐπιχειρίσων πάλιν ἐπὶ τοὺς Ἐλληνας. Δίκαιον δὴ καὶ τούτων ἥμᾶς ἐπιμνησθῆναι, οἵ τοις τῶν προτέρων ἔργοις τέλος τῆς σωτηρίας ἐπέθεσαν ἀνακαμηρά-
μενοι καὶ ἐξελάσαντες πᾶν τὸ βάρβαρον ἐκ τῆς θαλάττης. Ἡσαν δὲ οὗτοι E οἵ τε ἐπὶ Εύρυμέδοντι ναυμαχήσαντες καὶ οἱ εἰς Κύπρον στρατεύσαντες καὶ χάριν αὐτοῖς εἰδέναι, ὅτι βασιλέα ἐποίησαν δείσαντα τῇ ἑαυτοῦ σωτηρίᾳ τὸν νοῦν προσέχειν, ἀλλὰ μὴ τῇ τῶν Ἐλλήνων ἐπιβουλεύειν φθορᾶ.

XIII. Καὶ οὗτος μὲν δὴ πάσῃ τῇ πόλει διηντλήθη ὁ πόλεμος ὑπὲρ ἑαυ-
242A τῶν τε καὶ τῶν ἄλλων ὅμοφώνων πρὸς τοὺς βαρβάρους· εἰρήνης δὲ γενομένης καὶ τῆς πόλεως τιμωμένης ἥλθεν ἐπ' αὐτήν, ὃ δὴ φιλεῖ ἐκ τῶν ἀνθρώπων τοῖς εὖ πράττουσι προσπίπτειν, πρῶτον μὲν ζῆλος, ἀπὸ ζῆλου δὲ φθύνος· ὃ καὶ τήνδε τὴν πόλιν ἀκουσαν ἐν πολέμῳ τοῖς Ἐλλησι κατέστησεν. Μετὰ δὲ τοῦτο γενομένου πολέμου, συνέβαλον μὲν ἐν Τανάγρᾳ ὑπὲρ τῆς Βοιωτῶν B ἐλευθερίας Λακεδαιμονίοις μαχόμενοι, ἀμφισβητησίμου δὲ τῆς μάχης γενομέ-
νης, διέκρινε τὸ μέστερον ἔργον· οἱ μὲν γὰρ ὅχοντο ἀπιόντες, καταλιπόντες [Βοιωτοὺς] οἵς ἐβοήθουν, οἱ δὲ ἥμέτεροι τοίτη ἥμέρᾳ ἐν Οἰνοφύτοις νικήσαν-
τες τοὺς ἀδίκως φεύγοντας δικαιώς κατήγαγον. Οὗτοι δὴ πρῶτοι μετὰ τὸν Περσικὸν πόλεμον, Ἐλλησιν ἦδη ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας βοηθοῦντες πρὸς C "Ἐλληνας, ἀνδρες ἀγαθοὶ γενόμενοι καὶ ἐλευθερώσαντες οἵς ἐβοή-

τὰ Ἐλληνικὰ τρόπαια, ὅπως λέει δ. κ. Μ., ἀλλὰ θέλει νὰ ἀξιοποιηθοῦν μὲ τὴν θε-
μελίωση τῆς πολιτείας τῆς «Ἀρετῆς». Ὁ κ. Μ. στὴν ἑρμηνεία του ἀγνοεῖ τὸν
«Τίμαιο» καὶ τὸν «Κριτία» (γράφτηκαν στὴν ἴδια περίοδο τῶν Νόμων), ὅπου δὲ Πλ. ἀπάνω στὰ τρόπαια τοῦ Μαραθῶνα καὶ τῆς Σαλαμίνας θεμελιώνει τὸ Μῦθο τῆς
Αἰσθησίας Ἀθήνας.

32. Ἡρόδοτ. Ζ. 149, 172, 174, Θ. 2.
33. Πόλεις τῆς Μ. Ἀσίας καὶ τῶν νησιῶν τοῦ Αἰγαίου.
34. Θουκ. Α. 100, Πλούταρχ. Κίμων 12—13, Παυσαν. Α. 29. 14.
35. Θουκ. 94, 112, Πλούταρχ. Κίμων 19.
36. Θουκ. Α. 104, 109—110.
37. Ἡ εἰρήνη τοῦ Καλλία (449/48) (Πλούτ. Κίμων 13, Παυσαν. Α. 8. 3.)
38. Προβλ. Φαιδρ. (247 Α) : «Φθόνος ἔξω θείου χοροῦ ἵσταται» (Εἰσαγ. σ. 84).
39. Ἡ μάχη τῆς Τανάγρας ἔγινε τὸν Ιούλιο τοῦ 457 (Θουκ. Α. 108, Διάδ. ΙΑ. 80).
40. Ἡ μάχη στὰ Οἰνόφυτα ἔγινε τὸ Σεπτέμβρη τοῦ 457 (Θουκ. Α. 108).

είναι ἀκριβῶς τὸ ὅτι μὲ τ' ἀντραγαθήματά τους καὶ τὶς νίκες τους πατώρθωσαν νὰ διαλύσουν τὸ φόβο ποὺ κατεῖχε τοὺς "Ἐλληνες προτήτερα ὅσο γιὰ τὸν πόλεμο ἀπάνω στὴ θάλασσα καὶ τοὺς ἐκάμανε νὰ μὴ φοβάνται πιὰ στὸ μέλλον τοὺς στόλους τῶν βαρβάρων κι' ὅλα τὰ πλήθη τῶν καραβιῶν τους καὶ τῶν πολεμιστῶν τους. Ἡ ἀλήθεια λοιπὸν εἶναι, πὼς καὶ οἱ Μαραθωνομάχοι καὶ οἱ Σαλαμινομάχοι ὑπῆρξαν οἱ διδάσκαλοι δλων τῶν Ἐλλήνων στὰ πολεμικὰ ἔργα. Οἱ πρῶτοι τοὺς ἐμάθανε καὶ τοὺς ἔσυνειθίσανε νὰ μὴ φοβάνται πιὰ τοὺς βαρβάρους στοὺς πολέμους ἀπάντη στὴν στεριγά, οἱ δεύτεροι τὸ ἵδιο νὰ μὴν τρέμουνε τοὺς βαρβάρους στοὺς πολέμους τῆς θάλασσας.

XII. Ός τρίτο, καὶ γιὰ τὸν ἀριθμὸ καὶ γιὰ τὴν πολεμικὴ ἀντρειὰ τῶν νικητῶν, ἀπ' δλους τοὺς πολεμικοὺς ἄθλους τῶν Ἐλλήνων γιὰ τὴν σωτηρία τῆς Ἐλλάδας στοὺς καιροὺς ἐκείνους διακηρύσσω κι' ἐγκωμιάζω τὸ τρόπαιο τῶν Πλαταιῶν,⁸² κοινὸν ἐτούτη τῇ φορᾷ ἔργο τῶν Λακεδαιμονίων καὶ τῶν Ἀθηναίων. Ἐνωμένοι ἐδὴ δλοι ἀντιμετώπισαν καὶ ἀπόκρουσαν τὸ σοβαρότατο καὶ τρομερότατο ἀπ' δλους τοὺς κιντύνους, ποὺ ἀπείλησαν στὰ χρόνια ἐκεῖνα δλο τὸν Ἐλληνισμό, καὶ γιὰ τὸν ἡρωϊσμὸν τους αὐτὸν καὶ ἀπὸ ἐμᾶς ἐτώρα ἐγκωμιάζονται καὶ θὰ ἐγκωμιάζονται καὶ σ' δλους τοὺς αἰώνες ἀπ' δλες τὶς γενεὲς δλου τοῦ κόσμου ποὺ ὑδρύουν στὸ μέλλον. Ἀλλὰ καὶ ὑστερ' ἀπ' τὶς μάχες καὶ νίκες αὐτὲς πολλὲς Ἐλληνικὲς πύλεις⁸³ ἔξακολουθοῦσαν νὰ ἔνται σύμμαχοι τῶν βαρβάρων καὶ νὰ πολεμοῦνε στὸ πλευρό τους καὶ μάλιστα στὸν καιρὸν ἐκεῖνο μήνυμα ἔφρασε στὴν Ἐλλάδα, πὼς ὁ βασιλῆς τῆς Περσίας ἐσκόπευε νὰ ἐπιχειρήσῃ μὰ νέα ἐκστρατεία ἐναντίον τῶν Ἐλλήνων. Εἶναι δίκαιο λοιπὸν νὰ μνημονεύσουμε καὶ νὰ ἐγκωμιάσουμε καὶ τοὺς ἀντρες ἐκείνους, ποὺ συνέχισαν τὰ πολεμικὰ κατορθώματα τῶν προδρόμων τους καὶ ἀποτελειώσανε τὸ ἔργο τῆς ἐθνικῆς σωτηρίας τοῦ Ἐλληνισμοῦ ἔεπαστρεύοντας κι' ἐλευθερώνοντας δλες τὶς θάλασσες ἀπ' δλους τοὺς βαρβάρους. Οἱ ἀντρες αὐτοὶ εἶναι οἱ ναυμάχοι τῆς ναυμαχίας στὴν θάλασσα τῶν ἐκβολῶν τοῦ Εὐρυμέδοντα⁸⁴ ποταμοῦ κι' ἐκεῖνοι ποὺ ἐπῆραν μέρος στὴν ἐκστρατεία ἐναντίον τῆς Κύπρου⁸⁵ κι' δσοι ἐπλευσαν ἐναντίον τῆς Αλγύπτου⁸⁶ καὶ ἄλλων πολλῶν χωρῶν. "Ολους τοὺς ἥρωες τῶν πολέμων αὐτῶν χρέος μας εἶναι νὰ τοὺς μνημονεύσουμε καὶ γὰ τοὺς χρωστᾶμε παντοτεινὴ εὐγνωμοσύνη, γιατὶ μὲ τὶς πολεμικὲς νίκες τους ἐκάμανε τὸ βασιλῆα τῆς Περσίας νὰ τρέμῃ στὸ μέλλον τὴν Ἐλλάδα καὶ νὰ μὴ σκέφτεται τίποτ' ἄλλο στὸ νοῦ του παρὰ πῶς θὰ σώσῃ τὸν ἵδιο τὸν ἑαυτό του καὶ τὸν ἀνάγκασαν νὰ μὴν ἐπιβούλευται πιὰ τὴν Ἐλλάδα καὶ νὰ μὴ μηχανεύεται σχέδια σὲ σχέδια πῶς νὰ ἔξιλοθρεύσῃ δλους τοὺς "Ἐλληνες.

XIII. Κι' ἔτσι δλη ἡ πολιτεία μας ἐπολέμησε μὲ δλες τὶς δυνάμεις της, ἔτελειστε τὸν πόλεμο κι' ἐθριάμβευσε στοὺς ἀπελευθερωτικοὺς ἀγῶνες τῆς ἐναντίον τῶν βαρβάρων καὶ γιὰ τὴ δική της σωτηρία, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὴ σωτηρία δλων τῶν ἄλλων διυφύλων μας καὶ διυγλώσσων μας Ἐλλήνων.⁸⁷ Άλλ' ὅταν ἔγινε ἡ εἰρήνη⁸⁸ καὶ ἡ πολιτεία μας ἦταν σ' δλη τὴν τὴν λάμψη καὶ δόξα, ἔξέσπασε ἀπάντη της τὸ κακὸ ποὺ ἀγαπάει νὰ ἔσπαῃ ἀπάντη σ' δλους ἐκείνους ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους ποὺ εὐτυχοῦν στὴ ζωή τους, πρῶτα - πρῶτα ἡ ζήλεια κι' ἔπειτα ὁ φτόνος⁸⁹ ποὺ γιεννιέται ἀπ' τὴ ζήλεια. Καὶ τὸ κακὸ αὐτὸν ἔρριξε τὴν πόλη ἐτούτη ἀθελά της σὲ πόλεμο μὲ τοὺς ἄλλους "Ἐλληνες." Οταν ὑστερ'⁹⁰ ἀπ' αὐτὰ ἔξέσπασε ὁ ἐμφύλιος πόλεμος τῶν Ἐλλήνων, οἱ δικοὶ μας ἐπολέμησαν στὴν Τανάγρα⁹¹ ἐναντίον τῶν Λακεδαιμονίων γιὰ τὴ λευτεριὰ τῶν συμμαχιῶν μας πόλεων τῆς Βοιωτίας, ἀλλ' ἐπειδὴ ἦταν ἀμφίρροπη ἡ μάχη, τὰ κατοπινὰ γεγονότα ἔκριναν τὸν ἀγώνα ἐκεῖνο· γιατὶ ὑστερ'⁹² ἀπ' τὴ μάχη αὐτὴ τῆς Τανάγρας ἀπ' τὸν μέρος οἱ Λακεδαιμόνιοι ἀποτραβίχτηκαν ἀπ' τὸν ἀγώνα κι' ἀφῆσαν μονάχους τους ἐκείνους ἀπὸ τοὺς Βοιωτοὺς ποὺ είχαν ἔρθει γιὰ νὰ τοὺς βοηθήσουνε, ἀπ' τ' ἄλλο μέρος οἱ δικοὶ μας ἐνίκησαν τὴν τρίτη ἥμέρα στὰ Οἰνόφυτα⁹³ καὶ ἀποκαταστήσανε, δπως ἐπέβαλε τὸ δίκαιο, στὶς πατρίδες τους δλους τοὺς πολιτικοὺς ἔξιρίστους, ποῦχαν ἀδικα ἔξιριστὴ ἀπὸ τοὺς πολιτικοὺς τους ἀντιπάλους. Πρῶτοι λοιπὸν ὑστερ'⁹⁴ ἀπὸ τοὺς "Ἐλληνοπερσικοὺς πολέμους οἱ ἀγωνιστὲς τῆς ἐποχῆς ἐκείνης "Ἐλληνες ἐπολέμησαν ἐναντίον Ἐλλήνων γιὰ τὴ λευτεριὰ Ἐλλήνων καὶ ἀγαδειχτήκανε ἀντρες ἥρωῖκοι κι' ἐλευθερώσαν μὲ τὶς ἥρωῖκες νίκες τους τοὺς συμμάχους τους ποὺ ἐπῆγαν νὰ βοηθήσουν κι' ἐθαφτίκανε πρῶτοι στὸ μνημεῖο αὐτὸν C

θουν, ἐν τῷδε τῷ μηνίματι τιμηθέντες ὑπὸ τῆς πόλεως πρῶτοι ἔτεθησαν.

Μετὰ δὲ ταῦτα πολλοῦ πολέμου γενομένου, καὶ πάντων τῶν Ἑλλήνων ἐπιστρατευσάντων καὶ τεμόντων τὴν χώραν καὶ ἀναξίαν χάριν ἐκτινόντων τῇ πόλει, νικήσαντες αὐτοὺς ναυμαχίᾳ οἱ ἡμέτεροι καὶ λαβόντες αὐτῶν τοὺς ἥγεμονας Λακεδαιμονίους ἐν τῇ Σφαγίᾳ, ἔξδην αὐτοῖς διαφθεῖραι ἐφείσαντο καὶ ἀπέ-

D δοσαν καὶ εἰρήνην ἐποιήσαντο, ἥγούμενοι πρὸς μὲν τὸ διμόφυλον μέχρις νίκης δεῖν πολεμεῖν, καὶ μὴ διὸ δργὴν ἵδιαν πόλεως τὸ κοινὸν τῶν Ἑλλήνων διολλύναι, πρὸς δὲ τοὺς βαρβάρους μέχρι διαφθορᾶς. Τούτους δὴ ἄξιον ἐπαινέσαι τοὺς ἄνδρας, οἵ τοῦτον πόλεμον πολεμήσαντες ἐνθάδε κεῖνται, ὅτι ἐπέδειξαν, εἴ τις ἀρα ἴμφεσθήτει ὡς ἐν τῷ προτέρῳ πολέμῳ τῷ πρὸς τοὺς βαρβάρους ἄλλοι τινὲς εἴεν ἀμείνους Ἀθηναίων, ὅτι οὐκ ἀληθῆ ἀμφισβητοῖεν·

E οὗτοι γὰρ ἐνταῦθα ἐδειξαν, στασιασάσης τῆς Ἑλλάδος περιγενόμενοι τῷ πολέμῳ, τοὺς προεστῶτας τῶν ἄλλων Ἑλλήνων χαιρωσάμενοι, μεθ' ὧν τότε τοὺς βαρβάρους ἐνίκων κοινῇ, τούτους νικῶντες ἵδια.

XIV. Τρίτος δὲ πόλεμος μετὰ ταύτην τὴν εἰρήνην ἀνέλπιστός τε καὶ δεινὸς ἐγένετο, ἐν ᾧ πολλοὶ καὶ ἀγαθοὶ τελευτήσαντες ἐνθάδε κεῖνται, πολλοὶ 243A μὲν ἀμφὶ Σικελίαν πλεῖστα τρόπαια στήσαντες ὑπὲρ τῆς Λεοντίνων ἐλευθερίας, οἵ τις βοηθοῦντες διὰ τοὺς δρκούς ἐπλευσαν εἰς ἔκείνους τοὺς τόπους, διὰ δὲ μῆκος τοῦ πλοῦ εἰς ἀπορίαν τῆς πόλεως καταστάσης καὶ οὐ δυναμένης αὐτοῖς ὑπηρετεῖν, τούτῳ ἀπειπόντες ἐδυστήχησαν· ὧν οἱ ἔχθροι καὶ προσπολεμήσαντες πλείω ἐπαινον ἔχουσι σωφροσύνης καὶ ἀρετῆς ἢ τῶν ἄλλων οἵ φίλοι· πολλοὶ δὲ ἐν ταῖς ναυμαχίαις ταῖς καθ' Ἑλλήσποντον, μιᾷ μὲν ἡμέρᾳ B πάσας τὰς τῶν πολεμίων ἐλόντες ναῦς, πολλὰς δὲ καὶ ἄλλας νικήσαντες· ὁ δὲ εἶπον δεινὸν καὶ ἀνέλπιστον τοῦ πολέμου γενέσθαι, τόδε λέγω τὸ εἰς τοσοῦτον φιλονικίας ἐλθεῖν πρὸς τὴν πόλιν τοὺς ἄλλους Ἐλληνας ὥστε τολμῆσαι τῷ ἐχθρίστῳ ἐπικηρυκεύσασθαι βασιλεῖ, διν κοινῇ ἐξέβαλον μεθ' ἡμῶν, ἵδια τοῦτον πάλιν ἐπάγεσθαι, βάρβαρον ἐφ' Ἐλληνας, καὶ ἔυναθροῖσαι ἐπὶ C τὴν πόλιν πάντας Ἐλληνάς τε καὶ βαρβάρους. Οὖ δὴ καὶ ἐκφανὴς ἐγένετο ἢ τῆς πόλεως δόμη τε καὶ ἀρετή· Οἰομένων γὰρ ἡδη αὐτὴν καταπεπολεμῆσθαι καὶ ἀπειλημμένων ἐν Μυτιλήνῃ τῶν νεῶν, βοηθήσαντες ἔξήκοντα ναυσίν, αὐτοὶ ἐμβάντες εἰς τὰς ναῦς, καὶ ἀνδρες γενόμενοι διμολογουμένως ἀριστοί, νικήσαντες μὲν τοὺς πολεμίους, λυσάμενοι δὲ τοὺς φιλίους, ἀναξίου τύχης τυχόν-

41. Ὁ Ἀρχιδάμιειος πόλεμος (Θουκ. B. 10—23).

42. Θουκ. Δ. 26—41.

43. Ὡς τρίτο πόλεμο θεωρεῖ ὁ Πλάτων τὸν πόλεμο τῆς Σικελίας (Θουκ. Z. 32—87).

44. Νίκες τοῦ Κυνὸς Σίμιατος καὶ τῆς Ἀβύδου, Σεπτέμβρης 411, (Θουκ. H. 103) καὶ τῆς Κυζίκου, Μάρτης 410, (Ξενοφ. Ἐλλ. A. 1. 1 · 19, Διόδ. II. 49—51).

45. Θουκ. H. 18, 36—37, 57—59.

στὰ χρόνια ἔκεινα μὲ τὶς τιμές καὶ τὴν λατρείαν ὅλης τῆς πολιτείας μας.

Κι' ὅταν ὑστερόποτα αὐτὰ ἐγενικεύησε σ' ὅλη τὴν Ἑλλάδα ὁ ἐμφύλιος πόλεμος⁴¹ κι' ὅλοι οἱ "Ἑλληνες" ἐρρίχτηκαν ἐναντίον τῆς χώρας μας μ' ὅλες τὶς πολεμικὲς δυνάμεις τους κι' ἐλεηλάτησαν κι' ἐρήμαξαν ὅλη τὴν γῆ μας, ἐξοφλῶντας μ' αὐτὸν τὸν τρόπον καὶ μὲ τόση ἀχαριστίᾳ τὸ χρέος τῆς εὐγνωμοσύνης ποὺ ἐγράσταγαν στὴν πόλη μας (γιατὶ τοὺς εἶχε σώσει στὸν καιρὸν τῶν Ἑλληνοπερσικῶν πολέμων ἀπ' τὸ ζυγό τῶν Περσῶν), οἱ δικοί μας ἐνίκησαν ὅλους τοὺς ἐχθρούς τους ἐνωμένους σὲ ναυμαχία κι' ἐπιάσανε στὴ Σφαγτηρία αἰχμαλώτους τοὺς Λακεδαιμονίους, αὐτοὺς τοὺς ἡγεμόνες ὅλων τῶν συμμάχων τους.⁴² Ἀλλ' ἐνῷ ἦταν στὸ χέρι τους νὰ ἔκειμον ὅλους τοὺς αἰχμαλώτους τους, ὡς τόσο τοὺς ἐλυτήθηκαν καὶ τοὺς ἐχαρίσανε τὴν ζωὴν καὶ τοὺς ἀφίσανε ἐλεύθερους νὰ γυρίσουνε στὴν πατρίδα τους κι' ἔκλεισαν εἰρήνη μὲ τὴ Σπάρτη, γιατὶ ἐπίστευαν ὅτι ἐναντίον τῶν ὅμοεινῶν τους δὲν ἐπρεπε νὰ πολεμοῦν παρὰ μονάχα ὥσπου νὰ κερδίσουνε τὴν νίκη, κι' αὐτὸν γιὰ νὰ μὴν καταστρέψεται χιὰ τὸν ἐγωῖσμὸν καὶ ἀπ' τὸ πάθος μιᾶς πολιτείας ὅλωκληρο τὸ Ἑλληνικὸν Ἐθνος, ἐναντίον ὅμως τῶν βαρβάρων ἐπρεπε νὰ πολεμοῦνε ὥσπου νὰ τοὺς ἔκειμον τελείωσε καὶ τοὺς ἔξιλοι θρεύσουν ὅλωσδιάλουν. Ἀξίζει λοιπὸν νὰ ἐγκωμιάσουμε κι' ἐτούτους τοὺς ἀντρες, ποὺ ἐπολέμησαν στὸν πόλεμο αὐτὸν καὶ ἀναπαύονται τῷρα κι' αὐτοὶ στὸ μνῆμα αὐτὸν ἐδῶ μπροστά μας, γιατὶ καὶ οἱ ἀντρες αὐτοὶ ἐδείξανε μὲ τὰ πολεμικὰ ἀντραγαθίμιατα καὶ κατορθώματά τους σ' ὅλο τὸν κόσμο, πώς, ἀν ὑπῆρχε κανεὶς ποὺ ἀμφισβητοῦσε τὴν ἀλήθειαν καὶ ὑποστήριξε πώς ἄλλοι "Ἑλληνες" ἐφάνηκαν ἀνώτεροι ἀπὸ τοὺς Ἀθηναίους στοὺς πολέμους ἐναντίον τῶν βαρβάρων, δὲν εἶχε δίκαιοι καὶ δὲν ἔλεγε τὴν ἀλήθειαν· γιατὶ οἱ ἀντρες αὐτοὶ ποὺ κοίτονται ἦδη ἐδῶ μπροστά μας ἀποκάλυψαν σ' ὅλο τὸν κόσμο μὲ τὶς νίκες τους στὸν ἐμφύλιο πόλεμο ὅλης τῆς Ἑλλάδας καὶ μὲ τὸν αἰχμαλωτισμὸν τῶν ἡγεμόνων δλων τῶν ἄλλων Ἑλλήνων, τῶν Λακεδαιμονίων, πώς ἤσαν ἵκανοι μόνοι τους καὶ μοναχὰ μὲ τὶς δικές τους δυνάμεις νὰ νικήσουνε ὅλους ἔκεινους ποὺ μαζί τους ἐνωμένοι ἐνικοῦσαν στοὺς χρόνους ἔκεινους (τῶν Ἑλληνοπερσικῶν πολέμων) τοὺς βαρβάρους.

XIV. Ἀλλ' ὑστερόποτα αὐτὴν ἔκειτος ἐξέσπασε ἀνέλπιστος καὶ τρομερὸς πόλεμος,⁴³ ποὺ σ' αὐτόνε βρήκανε τὸ θάνατο πολλοὶ καὶ γενναῖοι ἀντρες, ποὺ κοίτονται κι' αὐτοὶ μέσ' στὸν τάφο αὐτὸν ἐδῶ. Πολλοὶ ἀπὸ τοὺς ἀντρες αὐτοὺς ἐπεσαν στὸ ἀκρογιάλια τῆς Σικελίας, ἀφοῦ ἐστήσανε πάρα πολλὰ τρόπαια γιὰ τὴν λευτεριὰ^{243A} τῶν Λεοντίνων ποὺ εἶχαν πλεύσει στοὺς τόπους ἔκεινους γιὰ νὰ τοὺς βιομήσουνε, πιστοὶ στοὺς ὄρκους ποὺ εἶχαν δώσει σ' αὐτοὺς ὡς συμμάχους τους. Ἀλλ' ἐπειδὴ ἡ Σικελία ἤταν πολὺ μακριὰ ἀπ' τὴν χώρα μας, ἡ πόλη μας ἐβρέθηκε σὲ μεγάλη στενοχώρια καὶ δυσκολία στὸν ἀγώνα αὐτὸν καὶ δὲν μπόρεσε νὰ τοὺς σιεῦῃ τὴν πολεμικὴ βιοήθεια ποῦπρεπε κι' ἔτσι βρέθηκαν στὴν ἀνάγκη νὰ ὑποχωρήσουν κι' ἐπάθανε τὴν τρομερὴ συφορὰ ποὺ ἐπάθανε. Ἀλλὰ κ' οἱ ἀντρες αὐτοὶ ποὺ ἐπολέμησαν στὴ Σικελία ἐδείξαν τέτοιο ἡρωϊσμό, ὃστε κι' αὐτοὶ ἀκόμα οἱ ἔχτροι μας, οἱ Σικελοί, κι' ὅταν τοὺς ἐνίκησαν, περισσότερο τοὺς ἐθαύμαζαν καὶ τοὺς ἐγκωμιάζανε γιὰ τὴν σωφροσύνη τους καὶ τὴν ἀντρειά τους παρότι ἐγκωμιάζουν οἱ φίλοι τους τοὺς ἄλλους. Πολλοὶ ἐπίσης ἐβρήκανε τὸ θάνατο στὶς ναυμαχίες τοῦ Ἑλλησπόντου,⁴⁴ ποὺ σ' αὐτὲς οἱ ἀντρες μας σὲ μιὰ μόνο ἡμέρα κατώρθωσαν νὰ αἰχμαλωτίσουν ὅλο τὸ στόλο τῶν ἐχτρῶν μας κι' ἄλλες ἐκέρδισαν πολλὲς νίκες. Ἀλλ' ἔκεινο ποὺ μὲ κάνει νὰ χαραγτηρίζω ὡς τρομερὸ κι' ἀνέλπιστο τὸν τελευταῖο αὐτὸν πόλεμο εἶναι τὸ γεγονός ὃτι διὰ φτόνος τῶν ἄλλων Ἑλλήνων ἐναντίον τῆς πολιτείας μας ἐφτασε σὲ τέτοιο σημεῖο, ὃστε νὰ τολμήσουν νὰ συμμιαχήσουν μὲ τὸν πιὸ μεγάλο καὶ πιὸ φοβερὸ ἐχθρὸ τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἐθνους, τὸ βασιληᾶ τῆς Περσίας, αὐτόνε ποὺ ἄλλοτε ὅλοι οἱ "Ἑλληνες" ἐνωμένοι μαζί μ' ἔμας ἐδιωξαν μακριὰ ἀπὸ τὴν Ἑλληνικὴ γῆ, καὶ νὰ τὸν ἔαναφέρουνε γιὰ τὸ συφέρον τους πάλι στὴν Ἑλλάδα, τὸ βάρβαρο αὐτὸν ἐναντίον Ἑλλήνων, καὶ νὰ συνασπίσουν ἐναντίον τῆς πολιτείας μας ὅλο τὸν ἄλλο κόσμο, κι' ἡ ἡθικὴ δύναμη καὶ διὰ ἡρωϊσμὸς τῆς πολιτείας μας. Γιατὶ, ἐνῷ ὅλοι οἱ συνασπισμένοι ἐχτροί μας ἐπίστευαν, πώς ἡ πόλη μας ἤταν κιόλας νικημένη καὶ πώς διστό-

τες, ούκ ἀναιρεθέντες ἐκ τῆς θαλάττης κεῖνται ἐνθάδε. Ὡν χρὴ μὲν μεμνῆ-
D σθαί τε καὶ ἐπαινεῖν· τῇ μὲν γὰρ ἐκείνων ἀρετῇ ἐνικήσαμεν οὐ μόνον τὸν
τότε ναυμαχίαν, ἀλλὰ καὶ τὸν ἄλλον πόλεμον δόξαν γὰρ δι’ αὐτοὺς ἢ πόλις
ἔσχεν μή ποτε ἀν καταπολεμῆναι μηδὲ ὑπὸ πάντων ἀνθρώπων—καὶ ἀληθῆ
ἔδοξεν—τῇ δὲ ἡμετέρᾳ αὐτῶν διαφορᾷ ἐκρατήθημεν, οὐχ ὑπὸ τῶν ἄλλων
ἀίττιοι γὰρ ἔτι καὶ νῦν ὑπό γε ἐκείνων ἐσμέν, ἡμεῖς δὲ αὐτοὶ ἡμᾶς αὐτοὺς
καὶ ἐνικήσαμεν καὶ ἡττήθημεν.

E Μετὰ δὲ ταῦτα ἡσυχίας γενομένης καὶ εἰρίγητος πρὸς τοὺς ἄλλους,
οἱ οἰκεῖοι ἡμῖν πόλεμος οὔτως ἐπολεμήθη ὥστε, εἴπερ εἶμαρτενον εἴη ἀν-
θρώποις σταπιάσαι, μήτ’ ἄλλως εὔξασθαι μηδένα πόλιν ἐαυτοῦ νοσῆσαι.
“Ἐκ τε γὰρ τοῦ Πειραιῶς καὶ τοῦ Άστεως ὡς ἀσιένως καὶ οἰκείως ἀλλήλοις
244A συνέμειξαν οἵ πολῖται καὶ παρ’ ἐλπίδα τοῖς ἄλλοις “Ελλησι, τόν τε πρὸς τοὺς

παρεχομένη. Χρὴ δὲ καὶ τῶν ἐν τούτῳ τῷ πολέμῳ τελευτησάντων ὑπ’ ἀλλή-
λων μνείαν ἔχειν καὶ διαλλάττειν αὐτοὺς φεύγοντα, εὐχαῖς καὶ θυσίαις, ἐν
τοῖς τοιοῖσδε, τοῖς κρατοῦσιν αὐτῶν εὐχομένους, ἐπειδὴ καὶ ἡμεῖς διηλλάγ-
μεθα. Οὐ γὰρ κακίᾳ ἀλλήλων ἥψαντο οὖδες ἐχθροί, ἀλλὰ δυστυχίᾳ. Μάρτυρες
B δὲ ἡμεῖς αὐτοὶ ἐσμεν τούτων οἱ ζῶντες· οἱ αὐτοὶ γὰρ δοῦτες ἐκείνοις γένει
συγγνώμην ἀλλήλοις ἔχομεν ὃν τὸ ἐποιήσαμεν ὃν τὸ ἐπάθομεν.

XV. Μετὰ δὲ τοῦτο παντελῶς εἰρίγητος ἡμῖν γενομένης, ἡσυχίαν ἔγεν-
νη πόλις, τοῖς μὲν βαρβάροις συγγιγνώσκουσα, ὅτι παθόντες ὑπ’ αὐτῆς κακῶς
C οὐκ ἐνδεῶς ἥμεραντο, τοῖς δὲ “Ελλησιν ἀγανακτοῦσα, μεμνημένη ὡς
εὖ παθόντες ὑπ’ αὐτῆς οἶναν χάριν ἀπέδοσαν, κοινωσάμενοι τοῖς βαρβάροις,
τάς τε ναῦς περιελόμενοι αἴ ποτε ἐκείνους κέσωσαν, καὶ τείχη καθελόντες

46. Ἡ νίκη τῶν Ἀθηναίων στὶς Ἀργινοῦσες, Ιούλιος 406, (Ξεν. Ἐλλην. A. 6).

47. Ξενοφ. Ἐλλην. B. 2, Εἰσαγ. σελ. 129—132.

48. Ξενοφ. Ἐλλην. B. 4. 1—43.

49. Οἱ Θεοὶ τοῦ κάτω κόσμου Ηλούτων καὶ Περσεφόνη.

50. Ξενοφ. Ἐλλην. B. 2. 20.

51. Ὁ Πλ. ἀναφέρεται ἐδῶ στὸ κοσμοῖστορικὸν ἔργο τῶν Ἀθηναίων στοὺς Ἐλληνοπερσικοὺς πολέμους. Ὁ Ἡρόδοτος γράφει σχετικά: «Ἐνθαῦτα ἀναγκαῖ ἔξεργομαι γνώμην ἀποδέξασθαι ἐπίφθονον μὲν πρὸς τῶν πλεόνων ἀνθρώπων, ὅμοις δέ, τῇ γένει φαίνεται εἶναι ἀληθές, οὐκ ἐπισχίσθω. Εἰ Ἀθηναῖοι καταρρωδίσαντες τὸν ἐπιόντα κίνδυνον ἐξέλιπον τὴν σφετέρην, ή καὶ μὴ ἐκλιπόντες, ἀλλὰ μεναντες ἔδωσαν σφέας αὐτοὺς Σέρενη, κατὰ τὴν θάλασσαν οὐδαμοὶ ἀν ἐπειρέοντο ἀντιεύμενοι βασιλέϊ. Εἰ τοίνυν κατὰ τὴν θάλασσαν μηδεὶς ἥγιτιοῦτο Σέρενη, κατά γε ἀν τὴν ἥπειρον τοιάδε ἐγίνετο· εἰ καὶ πολλοὶ τειχέων κιθῶνες ἔσαν ἐληλαμένοι διὰ τοῦ Ἰσθμοῦ Πελοποννησίοισι, προδοθέντες ἀν Λακεδαιμόνιοι ὑπὸ τῶν συμμάχων οὐκ ἐκόντων, ἀλλ’ ὑπὸ ἀναγκαίης, κατὰ πόλις ὀλισκομένων ὑπὸ τοῦ ναυτικοῦ στρατοῦ τοῦ βαρβάρου ἐμουσνόθησαν, μουνωθέντες δὲ ἀν καὶ ἀποδεξάμενοι ἔργα μεγάλα ἀπέθανον γενναίοις. Ἡ ταῦτα ἀν ἐπαθον, ή πρὸ τοῦ δρέοντες ἀν καὶ τοὺς ἄλλους Ἐλληνας μηδεῖσθαις διμολογίῃ ἀν ἐχρήσαντο πρὸς Σέρενα. Καὶ οὕτω ἀν ἐπ’ ἀμφότερα ἡ Ἐλλὰς ἐγίνετο ὑπὸ Πέρσησι. Τὴν γὰρ ὁφελήνην τὴν τῶν τειχέων τῶν διὰ τοῦ Ἰσθμοῦ ἐληλαμένων οὐ δύναμαι πυθέσθαι, ήτις ἀν τὴν βασιλέος ἐπικρατέοντος τῆς θαλάσσης. Νῦν δὲ Ἀθηναίους ἀν τις λέγων σωτῆρας γενέσθαι τῆς Ἐλλάδος

λος μας ἦτανε ἀποκλεισμένος στὴ Μυτιλήνη, οἱ ἄντρες μας, μαζὶ μὲ τοὺς ἄντρες ποὺ τοὺς ἐστάλθηκαν ἀπ' ἑδῶ ὡς βοήθεια μὲ ἔξῆντα καράβια ποὺ εἶχαν μῷματόσει οἱ ἕδιοι οἱ πολίτες τῆς πόλις αὐτῆς καὶ εἶχαν οἱ ἕδιοι μπῆ ὡς πολεμιστὲς μέσα σ' αὐτά, ἀναδειχτήκανε, κατὰ γενικὴ διμολογία δὲν τοῦ κόσμου, ἡρωΐνωτακοι, ἐνίκησαν τὸν ἔχτρικὸ στόλο καὶ ἐλευτέρωσαν τοὺς φίλους συμμάχους τους, ἀλλὰ θύματα ἀνάξιας τύχης, γιατὶ δὲν καταρράκτηκε νὰ περιμαζευτοῦν τὰ πτώματα τῶν νεκρῶν στὴ θάλασσα ἀπ' τὴν φοβερὴ τρειχυμία, ἔχουν καὶ αὐτοὶ τὸν τάφο τους στὸ χῶρο αὐτὸν ἑδῶ.⁴⁶ Καὶ τοὺς ἄντρες αὐτοὺς πρέπει νᾶχουμε πάντα στὴ μνήμη μας καὶ νὰ τοὺς ἐγκωμιάζοντες αἰώνια, γιατὶ μὲ τὴν παλλικαριά τους δὲν ἐνικήσαμε μονάχα στὴ ναυμαχία ἐκείνη, ἀλλὰ καὶ σ' ὅλο τὸν ἄλλο πόλεμο. Χάρη σ' αὐτοὺς καὶ μόνο η πόλη μας ἐδοξάστηκε σ' ὅλο τὸν κόσμο καὶ ἐβίγαλε τὴν φήμιη, πῶς ἤταν στὸν ἀληθινὸν ἀίττητη καὶ δὲν ἤταν δυνατὸ νὰ νικηθῇ στοτὲ ἀπὸ καιριὰ δύναμη μηδὲ καὶ ἀν ἐσμιγε ἐναντίον της καὶ ἐργιχνύτανε κατ' ἀπάνω τῆς ὅλο τὸ ἀνθρώπινο γένος. Καὶ η φήμη αὐτὴ ἐβίγηκε πέρα γιὰ πέρα ἀληθινὴ, γιατὶ ἂν ἐνικηθῆκαμε, ἐνικηθῆκαμε μονάχα ἀπὸ τὶς ἐσοιτερικὲς διαμάχες μας καὶ ὅχι ἀπὸ τοὺς ἄλλους· γιατὶ εἴμαστε τῷ ὄντι ἀκόμα καὶ σήμερον ἀίττητοι ἀπὸ τοὺς ἐσοιτερικοὺς ἐχθρούς μας καὶ μόνο ἐμεῖς οἱ ἕδιοι ἐνικήσαμε τοὺς ἑαυτούς μας καὶ ἐμεῖς οἱ ἕδιοι ἐνικηθῆκαμε ἀπὸ τοὺς ἑαυτούς μας.⁴⁷

"Όταν έτελείστε διάμφυλιος πόλεμος τῶν Ἑλλήνων καὶ ἡσύχασε ἡ Ἑλλάδα καὶ ἡ πολιτεία μας ἔκλεισε εἰρήνη μὲ τοὺς ἄλλους Ἑλληνες, δικός μας ἐσωτερικὸς ἐμφύλιος πόλεμος εἶχε τέτοια ἔξελιξη, ὥστε, ἂν στὴ μοίρα τοῦ ἀνθρώπινου γένους ἦναι συγκλονίζεται στὸ μέλλον ἀπὸ ἐμφύλιους πολέμους καὶ σπαραγμούς, κανένας ἀνθρώπος νὰ μήν εὐχεται τίποτ' ἄλλο στὴ ζωή του πιὸ μόνο νὰ περάσῃ ἡ πατρίδα του τὴν ἀρρώστεια αὐτὴν ὅποις ἡ πόλη μας. Γιατὶ μὲ πόση χαρὰ καὶ πόση ἀγάπη καὶ ἀδερφοσύνη ἐσμῖντανε καὶ δώσανε τὰ χέρια τίνη ἐποχὴ ἐκείνη καὶ τὰ δυὸ ἀντίμαχα μέρη, κι' ἐκεῖνοι π' ἀνέβηκαν ἀπ' τὸν Πειραιᾶ κι' ὅσοι κατέβηκαν ἀπ' τὸ ἄστυ, πρᾶγμα ποὺ δὲν τῷλπιζε κανένας ἀπ' ὅλους τοὺς ἄλλους Ἑλληνες, καὶ μὲ πόση συγκατάβαση καὶ μετριοπάθεια συμπεριφέρθηκαν ὅλοι κι' ἔτελειωσαν τὸν ἐμφύλιο πόλεμο καὶ μ' ὅσους εἶχαν καταφύγει στὴν Ἐλευσίνα.⁴⁸ Κι' ὅλων αὐτῶν τὸ βαθύτερο αἴτιο δὲν εἶναι ἄλλο κανένα πιὸ μόνο διάματικὸς φυσικὸς δεσμὸς τῆς φυλετικῆς μας συγγένειας, ποὺ μᾶς σφιγκτοδένει ὅλους καὶ δημιουργεῖ ὅχι μονάχα μὲ λόγια, ἄλλὰ καὶ μ' ἔργα μιὰ γερή καὶ στέρεη ἀδερφικὴ φιλία μεταξύ μας θειελιωμένη ἀπάντη στὸν ἑιλνικὸν δεσμὸν μας καὶ τὴν κοινὴ φυλετικὴν ὁἵτια μας. Χρέος μας εἶναι νὰ φέρνουμε ὅλοένα στὴ μνήμη μας κι' ὅσους ἐβρῆκαν τὸ θάνατο ἀπ' ἀδερφικὰ χέρια στὶς ἐσωτερικὲς αὐτὲς διαμάχες μας καὶ νὰ τοὺς συμφιλιώνουμε, ὅσο μᾶς εἶναι δυνατό, μ' εὐχὲς καὶ θυσίες, στὴν τελετὴν αὐτὴν τῆς ταφῆς καὶ τοῦ ἐγκωμιασμοῦ τῶν νεκρῶν ὅλων τῶν πολέμων τῆς πολιτείας μας, καὶ μὲ δέησες καὶ ίκεσίες στοὺς θεοὺς τοῦ κάτου κόσμου ποὺ τοὺς κρατοῦν⁴⁹ στὸν ἄλλο κόσμο, γιατὶ κι' ἐμεῖς οἱ ἴδιοι ποὺ ξοῦμε ἔχουμε ὡς τόσο συμφιλιωθῆ πιὰ μεταξύ μας. Στ' ἄλλητινὰ δὲν ἐβρῆκανε τὸ θάνατο ἀπ' ἀδερφικὰ χέρια ἀπὸ δική τους κακία κι' οὕτε ἀπὸ προσωπικὴν ἔχτρα, ἄλλὰ μόνο γιατὶ ἡ τραγικὴ τους μοίρα τοὺς ἔγραψε ἐνα τέτοιο τέλος. Μάρτυρες γιὰ δὲν αὐτὰ εἴμαστε ἐμεῖς οἱ ἴδιοι, ποὺ ξοῦμε τιὼρα καὶ ποὺ ἐπειδὴ εἴμαστε ὅλοι ἀδέρφια μ' ἐκείνους, βλαστάρια ἀπὸ τὴν ἴδια φυλὴ κι' ἐθνικὴν ὁἵτια, δίνουμε τόπο στὰ πάθη μας καὶ συγχωρᾶμε δὲνας τὸν ἄλλο καὶ γιὰ νὰ κακὰ ἐκάμιαμε στοὺς ἄλλους καὶ γιὰ δὰ κακὰ ἐπάθαιμε ἀπὸ τοὺς ἄλλους.

XV. "Οταν ὑστερ⁷ ἀπ⁸ αὐτὰ ἀποκαταστάθηκε τελείως ἡ ἐσωτερικὴ εἰρήνη⁹ ἀνάμεσά μας, ἡ πόλη μας ἔζοῦσε σὲ ἡσυχία καὶ συγχρόονσε τοὺς βιαρβάρους γιὰ τὰ φοβερὰ δεινὰ καὶ τὶς μεγάλες καταστροφὲς ποὺ μᾶς είχαν κάμει ἀπὸ ἀντεκδίκηση γιὰ τὰ μεγάλα κακὰ καὶ τὶς τρομερὲς συφορὲς ποὺ είχαν πάθει ἀπὸ ἡμᾶς, ἀγαναγκοῦσε δῆμος ἐναντίον τῶν ἄλλων Ἑλλήνων, γιατὶ ἐθυμιῶταν τὰ καλὰ ποὺ τοὺς είχε κάμει¹⁰ καὶ τὴν ἀχαριστία τους ποὺ μ' αὐτῇ τῆς ἀνταποδόσαινε τὸ χρέος τῆς εὐγνωμοσύνης ποὺ τῆς ὄφειλαν γιὰ ὅσα είχε κάμει γιὰ χάρη τους καὶ πώς ἀντὶ γιὰ εὐγνωμοσύνη ἔκλεισαν συμμαχία μὲ τοὺς βιαρβάρους καὶ μὲ τὴ συμμαχία αὐτῇ καὶ τὸ στόλο τῆς C τῆς ἄρπαξαν, τὸ στόλο ποὺ τοὺς ἐσωσε ἄλλοτε ἀπὸ τοὺς ἴδιους αὐτοὺς τοὺς βιαρ-

ἀνθ' ὃν ἡμεῖς τάκείνων ἐκωλύσαμεν πεσεῖν· διανοούμενη δὲ ἡ πόλις μὴ ἀν
ἔτι ἀμῦναι μήτε Ἐλλησι πρὸς ἄλληλων δουλουμένοις μήτε ὑπὸ βαρβάρων,
οὔτως φέρει. Ἡμῶν οὖν ἐν τοιαύτῃ διανοίᾳ δύντων ἥγησάμενοι Λακεδαιμόνιοι
τοὺς μὲν τῆς ἐλευθερίας ἐπικούρους πεπτωκέναι ἡμᾶς, σφέτερον δὲ ἦδη ἔργον
D εἶναι καταδουλοῦσθαι τοὺς ἄλλους, ταῦτ' ἐπραττον.

XVI. Καὶ μηκύνειν μὲν τί δεῖ; οὐ γὰρ πάλαι οὐδὲ ἐπ' ὄλλων ἀνθρώ-
πων γεγονότα λέγοιμον ἀν τὰ μετὰ ταῦτα· αὐτοὶ γὰρ οἴσμεν ώς ἐκπεπληγμένοι
ἀφίκοντο εἰς χρείαν τῆς πόλεως τῶν τε Ἐλλήνων οἵ πρῶτοι, Ἀργεῖοι καὶ
Βοιωτοὶ καὶ Κορίνθιοι, καὶ τό γε θειότατον πάντων, τὸ καὶ βασιλέα εἰς τοῦτο
ἀπορίας ἀφικέσθαι ὥστε περιερχομένοι αὐτῷ μηδαμόθεν ἄλλοθεν τὴν σωτηρίαν
γενέσθαι ἀλλ' ἡ ἐκ ταύτης τῆς πόλεως, ἣν προθύμως ἀπώλλυ. Καὶ δὴ καὶ εἴ
E τις βιούλοιτο τῆς πόλεως κατηγορῆσαι δικαίως, τοῦτον μόνον λέγων ὁρθῶς
ἀν κατηγοροῦ ὡς ἀεὶ λίαν φιλοικτίοις ἐστὶ καὶ τοῦ ἥττονος θεραπίς. Καὶ
δὴ καὶ ἐν τῷ τότε χρόνῳ οὐχ οἶα τε ἐγένετο καρτερῆσαι οὐδὲ διαφυλάξαι ὁ
245A ἐδέδοκτο αὐτῇ, τὸ μηδενὶ δουλουμένῳ βοηθεῖν τῶν σφᾶς ἀδικησάντων, ἀλλὰ
ἐκάμφη καὶ ἐβοήθησεν, καὶ τοὺς μὲν Ἐλληνας αὐτῇ βοηθήσασα ἀπελύσατο
δουλείας, ὥστε ἐλευθέρους εἶναι μέχρι οὗ πάλιν αὐτοὶ αὐτοὺς κατεδουλώσαντο,
βασιλεῖ δὲ αὐτῇ μὲν οὐκ ἐτόλμησεν βοηθῆσαι, αἰσχυνομένη τὰ τρόπαια τά τε
Μαραθῶν καὶ Σαλαμῖνι καὶ Πλαταιαῖς, φυγάδας δὲ καὶ ἐθελοντὰς ἔσασα
μόνον βοηθῆσαι δμολογουμένως ἔσωσεν. Τειχισαμένη δὲ καὶ ναυπηγησαμένη,
B ἐκδεξαμένη τὸν πόλεμον, ἐπειδὴ ἵνα γκάσθῃ πολεμεῖν, ὑπὲρ Παρίων ἐπολέ-
μει Λακεδαιμονίοις.

XVII. Φοβηθεὶς δὲ βασιλεὺς τὴν πόλιν, ἐπειδὴ ἐώρα Λακεδαιμονίους
τῷ κατὰ θάλατταν πολέμῳ ἀπαγορεύοντας, ἀποστῆναι βουλόμενος ἐξῆτει τοὺς
Ἐλληνας τοὺς ἐν τῇ ἡπείρῳ, οὕσπερ πρότερον Λακεδαιμόνιοι αὐτῷ ἐξέδοσαν,
εἰ μέλλοι συμμαχίσειν ἡμῖν τε καὶ τοῖς ἄλλοις συμμάχοις, ἥγούμενος οὐκ
ἐθελήσειν, ἢν⁵² αὐτῷ πρόφασις εἴη τῆς ἀποστάσεως. Καὶ τῶν μὲν ὄλλων συμ-
C μάχων ἐψεύσθη· ἡθέλησαν γὰρ αὐτῷ ἐκδιδόναι καὶ ἔυνέθεντο καὶ ὅμοσαν
Κορίνθιοι καὶ Ἀργεῖοι καὶ Βοιωτοὶ καὶ οἱ ἄλλοι σύμμαχοι, εἰ μέλλοι χρήματα
παρέξειν, ἐκδώσειν τοὺς ἐν τῇ ἡπείρῳ Ἐλληνας· μόνοι δὲ ἡμεῖς οὐκ ἐτολμή-
σαμεν οὔτε ἐκδοῦναι οὔτε διμόσαι. Οὕτω δὴ τοι τό γε τῆς πόλεως γενναῖον
καὶ ἐλεύθερον βέβαιόν τε καὶ ὑγιές ἐστιν καὶ φύσει μισοβάρβαρον, διὰ τὸ εἰλι-

οὐκ ἀν ἀμαρτάνοι τάληθέος. Οὗτοι ἐπὶ δικύτερα τῶν προηγμάτων ἐτράποντο, ταῦτα
ἥψειν ἔμελλε· ἐλόμενοι δὲ τὴν Ἐλλάδα περιεῖναι ἐλευθέρην, τοῦτο τὸ Ἐλληνικὸν
πᾶν τὸ λοιπόν, ὅσον μὴ ἔιδισε, αὐτοὶ οὕτοι ἐσαν οἱ ἐπεγείραντες καὶ βασιλέα
μετά γε θεοὺς ἀνωσάμενοι. Οὐδέ σφεας χρηστίζει φοβερὰ ἐλθόντα ἐκ Δελφῶν καὶ
ἕς δεῖμα βαλόντα ἐπεισε ἐκλιπεῖν τὴν Ἐλλάδα, ἀλλὰ καταμείναντες ἀνέσχοντο τὸν
ἐπιόντα ἐπὶ τὴν χώρην δέξασθαι (Ζ. 139). Βλ. Εἰσαγ. σ. 125.

52. Ξενοφ. Ἐλλην. Γ. 5. 7—25, Δ. 2. 17, Δ. 3. 15, Παυσαν. Γ. 9. 8—13, 5. 4,
Πλούταρχ. Ἀρτοξ. 20, 21, 28, Λύσανδρ. 27, 29, Πλάτ. Μέντη 90 Α, Διόδωρ. ΙΔ. 82—83.

53. Ποβλ. Εἰσαγ. σ. 118—120.

54. Ξενοφ. Ἐλλην. Δ. 8, Ἰσοκρ. Αἰγιν. 18.

55. Μὲ τὴν συνθήκη τοῦ 412 (Θουκ. Η. 17—18).

56. Ξενοφ. Ἐλλην. Δ. 12—17, Ε. Ι. 25—35, Διόδωρ. ΙΔ. 84.

βάρους, καὶ τὰ τείχη τῆς ἐγκρέμισαν γι' ἀνταπόδοση γιατὶ ἐμεῖς ἔθυσιάσαμε ἄλλοτε τὰ δικά μας τείχη γιὰ νὰ μὴν γκρεμιστοῦντας τὰ δικά τους τείχη ἀπὸ τοὺς βαρβάρους. Ἀποφασισμένη λοιπὸν γι' αὐτοὺς τοὺς λόγους ἡ πολιτεία μας νὰ μὴν πολεμήσῃ ποτὲ πιὰ στὸ μέλλον γιὰ χάρη τῶν Ἑλλήνων, εἴτε γιὰ νὰ μὴν πέσουν κάτου ἀπ' τὸ ζυγὸ τῶν βαρβάρων, ζοῦσε σὲ ἡσυχία μ' αὐτὴ τὴν ψυχολογία κι' αὐτὴ τὴν πολιτική. Ἀλλ' ἐπειδὴ μ' αὐτὸ τὸ πνεῦμα τηρούσαμε τὴν πολιτική αὐτή, οἱ Λακεδαιμόνιοι ἐπίστεψαν, πὼς εἶχαμε ἀποκάμιει πιὰ καὶ πέσει σὲ παρακμή, ἐμεῖς οἱ πρόμαχοι τῆς Ἑλληνικῆς ἐλευθερίας, καὶ πὼς συνεπῶς ἔργο τους ἦταν νὰ ὑποδουλώσουν ὅλους τοὺς ἄλλους Ἑλληνες, καὶ μὲ τὸ πνεῦμα αὐτὸ ἀρχισαν νὰ θέτουν σ' ἐνέργεια τὴν πολιτικὴ αὐτή.

D

XVI. Ἀλλὰ πρός τι νὰ μακριγορῶ; Τὰ γεγονότα ποὺ ἀκολούθησαν κατόπι καὶ ποὺ θὰ μποροῦσαν νὰ μνημονεύσω στὸ λόγο μου δὲν ἀνάγονται σὲ καμιαὶν ἄλλη μακρυνὴ ἀπ' τὴ δική μας ἐποχὴ κι' οὔτε ἄλλοι ἀνθρωποι ἀπὸ μᾶς τοὺς ἴδιους τᾶξησαν. Ἐμεῖς οἱ ἴδιοι εἶδαμε μὲ τὰ ἴδια τὰ μάτια μας, μὲ ποιὸν τρόμο καὶ μὲ ποιὰ ἀγωνία ὁι πρῶτοι ἀπ' ὅλους τοὺς ἄλλους Ἑλληνες, οἱ Ἀργεῖοι, οἱ Βοιωτοὶ καὶ οἱ Κορίνθιοι, ἐπευσαν στὴν πόλη μας κι' ἐξήτησαν τὴν βιόθεια μας γιὰ νὰ τοὺς σώσουμε ἀπὸ τοὺς Λακεδαιμονίους. Καὶ τὸ θειότατο ἀπ' ὅλα εἶναι, πὼς κι' αὐτὸς δὲ βασιλῆς τῆς Περσίας εἶχε τόσο ἔπεισει κ' εἶχε φτάσει σὲ τέτοια δύσκολη καὶ στενόχωρη θέση, ὥστε νὰ καταντήσῃ στὸ σημεῖο ποὺ νὰ μὴν μπορῇ νὰ βρῇ τὴν σωτηρία του ἀπὸ πουθενά ἄλλον παρὰ μονάχα ἀπὸ ἐτούτην ἕδω τὴν πόλη ποὺ ἄλλοτε ἤθελε μὲ τόση μανία νὰ τίνε ἔβεμελιόσῃ.⁵² Καὶ ἀκριβῶς ἐν ἤθελε κανεὶς νὰ κατηγορήσῃ δίκαια τὴν πόλη μας γιὰ κάτι, δὲ θὰ μποροῦσε στὰ σωστὰ καὶ δικαιολογημένα γιὰ τίποτ' ἄλλο νὰ τὴν κατηγορήσῃ παρὰ μονάχα γιατὶ εἶναι πάντα φιλεύσπλαχνη καὶ πονετικιὰ στὸν πόνο καὶ στὴ δυστυχιὰ τῶν ἀλλων καὶ δίνει πάντα χέρι στοὺς ἀδύνατους καὶ στοὺς δυστυχισμένους.⁵³ Κι' ἔτσι καὶ στὴ στιγμὴ αὐτὴ δὲν ἐβάσταξε ἡ καρδιά της νὰ φανῇ ὡς τὸ τέλος σκληρή κι' ἀπονη καὶ νὰ ἐπιμείνῃ ἀλύγιστη στὴν ἀπόφαση ποὺ εἶχε πάρει προτίτερα, νὰ μὴν βιοηθήσῃ κανένα πιὰ ἀπ' ὅσους τὴν εἶχαν ἀδικήσει, κι' ἀν ἀκόμα ἐκιντύνευαν νὰ ὑποδουλώσουν, ἀλλ' ἐλύγισε κι' ἔδωσε βιόθεια. Κι' ὅσο γιὰ τοὺς Ἑλληνες ἡ πολιτεία μας τοὺς ἐβόηθησε καὶ τοὺς ἔσωσε ἀπ' τὴ σκλαβιά, ὥστε ἔζησαν ἐλεύθεροι ὥσπου οἱ ἴδιοι ὑποδουλώθηκαν ἔναντι μονάχοι τους μὲ τὰ ἴδια τὰ ἔργα τους, ὅσο ὅμως γιὰ τὸ βασιλικὰ τῆς Περσίας δὲν ἐτόλμησε νὰ τόνε βιοηθήσῃ, γιατὶ ἐντράπηκε τὰ τρόπαια καὶ τοῦ Μαραθώνα καὶ τῆς Σαλαμίνας καὶ τῶν Πλαταιῶν, ἀφησε ὅμως ἐλεύθερους τοὺς ἔξορίστους κι' ὅσους ἤθελαν νὰ πᾶνε διὰ ἐθελοντὲς στὸ στρατό του νὰ τόνε βιοηθήσουν κι' ἔτσι στὰ σωστὰ τὸν ἔσωσε ὅπως διμολογεῖ δλος δὲ κόσμος. "Ἐπειτα, ἀφοῦ ἔανάχτισε ἡ πολιτεία μας τὰ τείχη της κι' ἐφτιαξε νέο στόλο, ἐδέχτηκε τὸν πόλεμο, γιατὶ ἀναγκάστηκε νὰ πολεμήσῃ, κι' ἐπολέμησε ἐναντίον τῶν Λακεδαιμονίων γιὰ χάρη τῶν Παρίων."⁵⁴

E

XVII. Ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ μεγάλος βασιλῆς τῆς Περσίας ἐφοβήθηκε τὴν ἐποχὴ ἐκείνη τὴν πολιτεία μας, γιατὶ ἐβλεπε πὼς οἱ Λακεδαιμόνιοι εἶχαν ἀποκάμιει πιὰ νὰ πολεμᾶντε στὴ θάλασσα, θέλησε νὰ διαλύσῃ γιὰ τὸ λόγο αὐτὸ τὴ συμμαχία του μ' ἐμᾶς καὶ ἀξίωσε νὰ τοῦ παραδώσουμε τὶς Ἑλληνικὲς πόλεις τῆς Μ. Ἀσίας, ποὺ τοῦ εἶχαν παραχωρήσει προτίτερα οἱ Λακεδαιμόνιοι.⁵⁵ Τὴν ἀξίωση αὐτὴ ἔθεσε διὸ τῆς συμμαχίας του μὲ τὴν πόλη μας καὶ μὲ τοὺς ἄλλους συμμάχους μας, γιατὶ ἐπίστευε, πὼς δὲ θὰ δεχόμαστε τὸν δρόμο αὐτὸ κι' ἔτσι θᾶβρισκε πρόφαση γιὰ νὰ διαλύσῃ τὴ συμμαχία μας. Κι' ὅσο γιὰ τοὺς ἄλλους Ἑλληνες γελάστηκε στοὺς στοχασμούς του, γιατὶ καὶ οἱ Κορίνθιοι καὶ οἱ Ἀργεῖοι καὶ οἱ Βοιωτοὶ κι' δλοι οἱ ἄλλοι σύμμαχοι μας δεχτήκανε τοὺς δρούς του κι' ἐκλείσανε συμφωνία μαζί του κι' δρκιστήκανε νὰ τοῦ παραδώσουμε τοὺς Ἑλληνες τῆς Μ. Ἀσίας, ἐάν ἐμελλε νὰ τοὺς δώσῃ χρήματα. Μονάχα ἐμεῖς ἀπ' δλούς τοὺς ἄλλους Ἑλληνες καὶ στὴ στιγμὴ αὐτὴ δὴν ἐτολμήσαμε οὔτε νὰ παραδώσουμε τοὺς Ἑλληνες τῆς Μ. Ἀσίας στοὺς βαρβάρους, οὔτε νὰ πάρουμε δρόμο, πὼς θὰ τηρήσουμε μιὰ τέτοια αἰσχρή συμφωνία.⁵⁶ Τόσο λοιπὸν ἰρωτὴκὴ κι' ἐλευθερόψυχη καὶ τόσο γερή στὸ φρόνημα καὶ διωμαλέα στὴν ψυχὴ εἶναι ἡ πολιτεία μας καὶ τόσο στὴν οὐσία της μισοβάρβαρη, γιατὶ εἴμαστε πραγματικά καὶ εἰ-

B

C

- D κρινῶς εἶναι "Ελληνες καὶ ἀμτγεῖς βαρβάρων. Οὐ γὰρ Πέλοπες οὐδὲ Κάδμοι οὐδὲ Αἴγυπτοι τε καὶ Δαναοί οὐδὲ ἄλλοι πολλοί φύσει μὲν βάρβαροι δῆτες, νόμῳ δὲ "Ελληνες, συνοικοῦσιν ἡμῖν, ἀλλ' αὐτοὶ "Ελληνες, οὐ μειξιθάρβαροι οἰκοῦμεν, δῆτεν καθαρὸν τὸ μῆσος ἐντέτηκε τῇ πόλει τῆς ἀλλοτρίας φύσεως. "Ομως δ' οὖν ἔμονώθημεν πάλιν διὰ τὸ μὴ ἐθέλειν αἰσχρὸν καὶ ἀνόσιον ἔργον
- E ἐργάσασθαι "Ελληνας βαρβάροις ἐκδόντες.³ Ελθόντες οὖν εἰς ταῦτα ἔξ ὅν καὶ τὸ πρότερον κατεπολεμήθημεν, σὺν θεῷ ἀμεινον ἢ τότε ἐθέμεθα τὸν πόλεμον· καὶ γὰρ ναῦς καὶ τείχη ἔχοντες καὶ τὰς ἡμετέρας αὐτῶν ἀποικίας ἀπηλλάγημεν τοῦ πολέμου, οὕτως ἀγαπητῶς ἀπηλλάττοντο καὶ οἱ πολέμιοι. Ἀνδρῶν μέντοι ἀγαθῶν καὶ ἐν τούτῳ τῷ πολέμῳ ἐστεριώθημεν, τῶν τε ἐν Κορίνθῳ
- 246A χρησαμένων δυσχωρίᾳ καὶ ἐν Λεχαίῳ προδοσίᾳ· ἀγαθοὶ δὲ καὶ οἱ βασιλέα ἐλευθερώσαντες καὶ ἐκβιαλόντες ἐκ τῆς Θαλάττης Λακεδαιμονίους· ὃν ἐγὼ μὲν ὑμᾶς ἀναμιμήσω, ὑμᾶς δὲ πρέπει ἔννεπαινεῖν τε καὶ κοσμεῖν τοιούτους ἀνδρας.
- B XVIII. Καὶ τὰ μὲν δὴ ἔργα ταῦτα τῶν ἀνδρῶν τῶν ἐνθάδε κειμένων καὶ τῶν ἄλλων ὅσοι ὑπὲρ τῆς πόλεως τετελευτίκασι, πολλὰ μὲν τὰ εἰρημένα καὶ καλά, πολὺ δ' ἔτι πλείω καὶ καλλίω τὰ ὑπολειπόμενα· πολλαὶ γὰρ ἀνήμεραι καὶ νύκτες οὐχ ἴκαναι γένοιντο τῷ τὰ πάντα μέλλοντι περαιώνειν. Τούτων οὖν χρὴ μεμνημένους τοῖς τούτων ἐκγόνοις πάντας ἀνδρας παρακελεύεσθαι, ὥσπερ ἐν πολέμῳ, μὴ λείπειν τὴν τάξιν τὴν τῶν προγόνων μηδὲ εἰς τούπισω ἀναχωρεῖν εἴκοντας κάκῃ. Ἐγὼ μὲν οὖν καὶ αὐτός, ὡς παῖδες ἀνδρῶν ἀγαθῶν, νῦν τε παρακελεύομαι καὶ ἐν τῷ λοιπῷ χρόνῳ, ὃπου ἂν τῷ ἐντυγχάνω ὑμῶν, καὶ ἀναμνήσω καὶ διακελεύσομαι προθυμεῖσθαι εἶναι ὡς ἀρίστους· ἐν δὲ τῷ παρόντι δίκαιος εἴμι εἰπεῖν ὃ οἱ πατέρες ἡμῖν ἐπέσκηπτον ἀπαγγέλλειν τοῖς λειπομένοις, εἴ τι πάσχοιεν, ἵνα καὶ κινδυνεύειν ἔμελλον. Φράσω δὲ ὑμῖν ὃ τε αὐτῶν ἡκουσα ἐκείνων καὶ οἷα νῦν ἡδέως ἀν εἰποιεν ὑμῖν λαβόντες δύναμιν, τεκμαιρόμενος ἔξ ὅν τότε ἐλεγον. Ἀλλὰ νομίζειν χρὴ αὐτῶν ἀκούειν ἐκείνων ἢ ἀν ἀπαγγέλλω· ἐλεγον δὲ τάδε.
- D XIX. Ὡς παῖδες, ὅτι μέν ἐστε πατέρων ἀγαθῶν, αὐτὸς μηνύει τὸ νῦν παρόν· ἡμῖν δὲ ἐξὸν ζῆν μὴ καλῶς, καλῶς αἰρούμεθα μᾶλλον τελευτᾶν, πρὸν ὑμᾶς τε καὶ τοὺς ἐπειτα εἰς δινείδη καταστῆσαι καὶ πρὸν τοὺς ἡμετέρους πατέρας καὶ πᾶν τὸ πρόσθεν γένος αἰσχῦναι, ἵγοντες τῷ τοὺς αὐτοῦ αἰσχύνοντι ἀβίωτον εἶναι, καὶ τῷ τοιούτῳ οὔτε τινὰ ἀνθρώπων οὔτε θεῶν φίλον

57. Μιὰ ἀρχαία παράδοση ἔφερνε τὸν Πέλοπα ὡς Ἀχαιό, κατ' ἄλλη ὅμως παράδοση ἡρθε στὴν Ἑλλάδα ἀπ' τὴν Λυδία. Κατὰ τὸν Ἡρόδ. (Ζ. 8) ἡρθε ἀπ' τὴν Φρυγία.

58. Ἡ πρώτη ὁμίζα τοῦ Κάδμου, κατὰ τοὺς ἀρχαίους μυθογράφους, ἦταν Φοινικική.

59. Κατὰ τὴν ἀρχαία Ἑλληνική μυθολογία ὁ Αἴγυπτος καὶ ὁ Δαναός ἤρθαν στὴν Ἑλλάδα ἀπὸ τὴν Αἴγυπτο καὶ τὴν Λιβύη. Πρβλ. καὶ Αἰσχύλου Ικέτιδες.

60. Τὴν Σκῦρο, τὴν Ἰμβρο καὶ τὴν Λῆμνο.

61. Ξενοφ. Ἑλλην. Δ. 4. 1–13, Διόδωρ. ΙΔ. 86.

62. Ξενοφ. Ἑλλην. Δ. 8. 1–12.

63. Οἱ Ἀθηναῖοι ἐτιμωροῦσαν ἀμείλιχτα μὲ τὴν ποινὴ τῆς ἀτιμίας τὸ ἀδίκημα τῆς λιποταξίας («γραφή λιποταξίου ἢ λειποστρατίου»). Οἱ Ἀθηναῖοι νόμος ὅριε: «Ἐάν τις λίπῃ τὴν τάξιν εἰς τούπισοι δειλίας ἔνεκα, μαχομένων τῶν ἄλλων περὶ τούτου τοῦ στρατιώτας δικάζειν. Οἱ δὲ νόμοις οὐ περὶ τούτων κελεύει μόνον, ἀλλὰ καὶ διπόσιοι ἢ μὴ παρθοῦν ἐν τῇ πεζῇ στρατιῷ» (Λυσ. 140. 1, Δημοσίη. 547 (κατὰ

λικρινὰ γνήσιοι "Ελληνες καὶ δὲν ἔρρευσε ποτὲ στὶς φλέβες μας βαρθαρικὸν αἷμα. Κι' ὅλα αὐτὰ γιατὶ στ' ἀληθινὰ δὲ συγκατοικοῦνται καὶ δὲ ζοῦνται μαζὶ μ' ἐμᾶς στὴ χώρα μας οὔτε Πέλοπες⁶⁷ οὔτε Κάδμοι⁶⁸ οὔτε Αἴγυπτοι οὔτε Δαναοί⁶⁹ καὶ οὔτε ἄλλοι πολλοὶ λογῆς-λογῆς βάρβαροι στὴ φύση καὶ "Ελληνες μονάχα μὲ τὸ νόμο, ἀλλὰ γνήσιοι "Ελληνες καὶ ὅχι βαρθαρικόσποροι, κατοικοῦμεναι αἰώνες ἀπάνω στὴ γῆ αὐτῇ καὶ ἔχοντες γι' αὐτὸν τὸ λόγο φυσικὰ ἔμφυτο καὶ αἰώνιο βαθειὰ μέσα μας ὁιζομένο τὸ μῆσος ἐναντίον τῶν βαρθάρων. Ἀλλὰ καὶ πάλι ἔβρεθήκαμε καὶ σὲ τούτῃ τὴν περίσταση πολιτικὰ ἀπομονωμένοι, γιατὶ δὲν ἔστερξαμε νὰ διαπράξουμε αἰσχρὸν καὶ ἀνόσιο ἔργο παραδίνοντας "Ελληνες στοὺς βαρθάρους. "Ἐτσι δῆμος ἐφτάσαμε σὲ μιὰ πολιτικὴ πάταση δῆμοια σάν καὶ ἔκεινη ποὺ ὑπῆρξεν ἡ αἰτία νὰ νικηθοῦμε ἄλλοτε, ἀλλὰ μὲ τὴ βοήθεια τῶν θεῶν κατωρθώσαμε τούτη τὴν φορὰ νὰ τελειώσουμε τὸν πόλεμο μὲ καλύτερους ὅρους παρὰ τὴν ἐποχὴν ἔκεινη, γιατὶ ἐγλυτώσαμε ἀπὸ τὸν πόλεμο ἔχοντας στὸ τέλος καὶ τὸ στόλο μας καὶ τὰ τείχη μας καὶ τὶς ἀποικίες μας⁷⁰ τὸ ἴδιο ἀλλοῖς τε καὶ οἱ ἐγθύοι μας μὲ χαρὰ καὶ προθυμίᾳ ἐδέχτηκαν νὰ πάψῃ ὁ πόλεμος ἀναμεταξύ μας. Ὡς τόσο ἔχάσαμε καὶ στὸν πόλεμο αὐτὸν γενναίους καὶ ἥρωϊκοὺς ἀντρες, καὶ ἔκεινους ποὺ ἐβρίζανε τὸ θάνατο στὴ μάχη τῆς Κόρινθου ἀπὸ τὶς φυσικὲς ἀναποδιές καὶ κακοτοπιές τῆς γῆς δπου ἔγινεν ἡ μάχη καὶ τοὺς ἄλλους ποὺ ἔπεσαν στὸ Λέχαιο ὑψηλα προδοσίας.⁷¹ ἥρωϊκὰ ἐπίσης ἐπολέμησαν καὶ ὅσοι ἐλευτερώσανε τὸ βασιλικὰ τῆς Περσίας καὶ ἔκαθαρίσανε δλες τὶς θάλασσες ἀπὸ τοὺς Λακεδαιμονίους.⁷² Τοὺς ἀντρες τούτους ξαναφέρνω ἔγῳ τῷρα στὴ μνήμη σας καὶ χρέος ἔχετε νὰ ἐγκωμιάζετε μαζὶ μ' ἐμένα καὶ νὰ τιμᾶτε τέτοιους ἥρωες.

XVIII. Αὐτὰ λοιπὸν εἶναι τὰ ἥρωϊκὰ ἔργα τῶν ἀντρῶν ἐτούτων ποὺ κοίτονται στὴ γῆς αὐτήνες ἐδῶ ὡς καὶ δλων τῶν ἄλλων ποὺ ἔδιναν τὴν ζωὴν τους γιὰ τὴν πολιτεία μας. Πολλὰ καὶ ὀραῖα στ' ἀληθινὰ εἶναι τὰ ἔργα αὐτὰ ποὺ ἐμνημόνευσα ἥδη στὸ λόγο μου, περισσότερα δῆμοις καὶ ἀκόμη ὀραιότερα εἶναι ὅσα ἀναγκάστηκα νὰ παραλείψω, γιατὶ πολλές ἡμέρες καὶ πολλὲς νύχτες δὲ θάρταναν σ' ἔκεινον ποὺ θὰ ἔμειλε νὰ ἰστορίη ὅπως πρέπει ὅλα τὰ πολεμικὰ ἔργα τῶν ἥρωων μας. Τὰ ἔργα αὐτὰ φέροντας καθένας μας στὴ μνήμη του δφείλει νὰ παρακινῇ στὸ μέλλον τοὺς ἀπογίνοντας τῶν ἥρωων τῆς πολιτείας μας νὰ μὴν ἐγκαταλείπουν, ὅπως στὸν πόλεμο, καὶ στὴν εἰρηνικὴ ζωὴ τὴν τάξη τῆς παραδοσῆς τῶν προγόνων τους (στοὺς ἥρωϊκοὺς ἀγῶνες τῆς πατρίδας τους γιὰ τὴ λευτεριὰ καὶ τὴ δόξα τῆς Ἑλλάδας) καὶ νὰ μὴν ὑποχρεοῦν οὕτ' ἔνα βῆμα πρὸς τὰ πίστι προμοκρατημένοι ἀπὸ φόβο καὶ ἀναντρία.⁷³ Ἐγὼ λοιπόν, παιδιὰ τῶν ἥρωων τῆς πατρίδας μας, καὶ ἐτώρα σᾶς παραινῶ καὶ στὸ μέλλον, ὅπου καὶ ἀν τύχῃ καὶ σᾶς συναντήσω, καὶ θὰ σᾶς ὑπενθυμίζω καὶ θὰ σᾶς ἐξορκίζω νὰ βάλλετε δλες σας τὶς προσπάθειες μ' δλες τὶς δυνάμεις σας γιὰ νὰ ἀναδείχνεστε ὅσο μπορεῖτε ἀντρειότατοι καὶ ἥρωϊκώτατοι καὶ ἀντάξιοι τῶν πατέρων σας. Τὴ στιγμὴ δῆμος ἐτούτη ἔχω ὑπέρτατο χρέος νὰ σᾶς μεταδώσω ὅσα οἱ πατέρες σας μᾶς ἔδιναν τὴν παραγγελιά, ὅταν ἐφεύγανε γιὰ τὸν πόλεμο γιὰ ν' ἀντιμετωπίσουν τὸν κίντυνο τοῦ θανάτου, νὰ διαμηνύσουμε στοὺς δικούς τους ποὺ θ' ἀφηναν πίστι τους, ἀν τύχαινε καὶ ἐπέθαιναν στὸν πόλεμο. Καὶ θὰ σᾶς πῶ καὶ αὐτὰ ποὺ ἔγῳ δ ἴδιος ἀκουσα τότε μὲ τὰ ἴδια τ' αὐτιά μου ἀπ' τὸ ἴδιο τὸ στόμα τους καὶ ἔκεινα ποὺ θὰ λεγαν καὶ οἱ ἴδιοι μὲ χαρά τους σίμερα σ' ἐσάς, ἀν είχαν τὴ δύναμη νὰ ξανάρθουνε στὸν κόσμο, συμπεριένοντάς τα μὲ τὴ σκέψη μου ἀπ' ὅσα ἔλεγαν τότε. Ἀλλ' ἐσεῖς δφείλετε τῷρα νὰ βάλλετε μέσα σας καὶ νὰ πιστέψετε μὲ τὴ φαντασία σας, πώς ἀκοῦτε ἀπ' τὸ ἴδιο τὸ στόμα τῶν πατέρων σας ὅσα θὰ σᾶς πῶ. Κι' ἀκοῦστε τῷρα πῶς μιλοῦσαν οἱ πατέρες σας:

XIX. «Παιδιά μας, ή σημερινὴ πανηγυρικὴ ἐτούτη τελετὴ φανερώνει καὶ ἐπιβεβαιώνει παλύτερα ἀπὸ κάθε ἄλλο τι, πῶς εἶστε βλαστάρια ἀντρειότατον καὶ ἥρωϊκῶν πατέρων. "Αν καὶ στὸ χέρι μας εἶναι νὰ ζήσουμε μάν ἀδοξη καὶ χωρὶς καρμιὰ λάμψη καὶ ωμορφιὰ ζωῆ, μολαταῦτα κάλλιο ἔχοντες νὰ πειθάνουμε μ' ἔνα ὄραιο θάνατο, πρωτοῦ καὶ σᾶς ντροπιάσουμε καὶ τοὺς ἀπογόνους σας καὶ προτοῦ ἀτιμάσουμε καὶ τοὺς πατέρες μας καὶ δλους τοὺς προγόνους μας, γιατὶ πιστεύουμε πῶς εἶναι βίος ἀβίωτος δ βίος ἔκεινοῦ ποὺ ντροπιάζει καὶ ἀτιμάζει τὴ γενητὰ του καὶ πῶς ἔνα

είναι οὕτ^ο επὶ γῆς οὕθ^ο ὅπὸ γῆς τελευτήσαντι. Χρὴ οὖν μεμνημένους τῶν ἡμετέρων λόγων, εἴ τι καὶ ἄλλο ἀσκῆτε, ἀσκεῖν μετ' ἀρετῆς, εἰδότας ὅτι τούτου λειπόμενα πάντα καὶ κτήματα καὶ ἐπιτηδεύματα αἰσχρὰ καὶ κακά. Οὕτε γὰρ πλοῦτος κάλλος φέρει τῷ κεκτημένῳ μετ' ἀνανδρίας—ἄλλω γὰρ δὲ τοιοῦτος πλουτεῖ καὶ οὐχ ἔαυτῷ—οὔτε σώματος κάλλος καὶ ἵσχὺς δειλῷ καὶ κακῷ ἔυνοικοῦντα πρέποντα φαίνεται, ἀλλ^ο ἀπρεπῆ, καὶ ἐπιφανέστερον ποιεῖ τὸν ἔχοντα καὶ ἐκφαίνει τὴν δειλίαν· πᾶσά τε ἐπιστήμη χωριζομένη δικαιοσύνης καὶ τῆς 247A ἄλλης ἀρετῆς πανουργίας, οὐ σοφία φαίνεται.⁷ Ων ἔνεκα καὶ πρῶτον καὶ ὕστατον καὶ διὰ παντὸς πᾶσαν πάντως προθυμίαν πειρᾶσθε ἔχειν ὅπως μάλιστα μὲν ὑπερβαλεῖσθε καὶ ἡμᾶς καὶ τοὺς πρόσθεν εὐκλείᾳ· εἰ δὲ μή, ἵστε ὡς ἡμῖν, ἂν μὲν νικῶμεν ὑμᾶς ἀρετῆ, ἢ νίκῃ αἰσχύνην φέρει, ἢ δὲ ἥττα, ἐὰν ἥττώμεθα, εὑδαιμονίαν. Μάλιστα δὲ ἂν νικήμεθα καὶ ὑμεῖς νικήητε, εἰ παρισκευάσαι-

B σθε τῇ τῶν προγόνων δόξῃ μὴ καταχρησύμενοι μηδ^ο ἀναλόσοντες αὐτίν, γνόντες ὅτι ἀνδρὶ οἰομένῳ τι εἶναι οὐκ ἔστιν αἴσχιον οὐδὲν δὲ παρέχειν ἔαυτὸν τιμώμενον μὴ δι^ο ἔαυτόν, ἀλλὰ διὰ δόξαν προγόνων. Εἶναι μὲν γὰρ τιμᾶς γονέων ἔκγόνοις καλὸς θησαυρὸς καὶ μεγαλοπρεπής· χρῆσθαι δὲ καὶ χρημάτων καὶ τιμῶν θησαυρῷ, καὶ μὴ τοῖς ἔκγόνοις παραδιδόναι, αἰσχρὸν καὶ ἀνανδρον, ἀπορίᾳ ἴδιων αὐτοῦ κτημάτων τε καὶ εὐδοξιῶν. Καὶ γὰν μὲν ταῦτα ἐπιτηδεύσητε, φίλοι παρὰ φίλους ἡμᾶς ἀφέεσθε, δταν ὑμᾶς δὲ προσήκουσα μοῖρα κομίσῃ· ἀμελήσαντας δὲ ὑμᾶς καὶ κακισθέντας οὐδεὶς εὐλιενῶς ὑποδέξεται. Τοῖς μὲν οὖν παισὶ ταῦτ^ο εἰρήσθω.

C XX. Πατέρας δὲ ἡμῶν, οὓς εἰσί, καὶ μητέρας μὲν χρὴ παραμυθεῖσθαι ως δῆστα φέρειν τὴν συμφοράν, ἐὰν ἀρα ἔντιμη γενέσιθαι, καὶ μὴ ἔννοδύρεσθαι—οὐ γὰρ τοῦ λυπήσοντος προσδείσονται· ἵκανη γὰρ ἔσται καὶ δὲ γενομένη τύχη τοῦτο πρόσειν—ἀλλ^ο ἰωμένους καὶ πραύνοντας ἀναιμινήσκειν αὐτοὺς ὅτι ὁν ηὔχοντο τὰ μέγιστα αὐτοῖς οἱ θεοὶ ἐπίκοοι γεγόνασιν. Οὐ γὰρ ἀθανάτους σφίσι παῖδας ηὔχοντο γενέσιθαι, ἀλλ^ο ἀγαθοὺς καὶ εὐκλεεῖς, ὃν ἔτυχον, μεγίστων ἀγαθῶν δύντων· πάντα δὲ οὐ δόριον θυητῷ ἀνδρὶ κατὰ νοῦν ἐν τῷ ἔαυτοῦ βίῳ ἔκβαίνειν. Καὶ φέροντες μὲν ἀνδρείως τὰς συμφορὰς δόξουσι τῷ δύντι ἀνδρείων παῖδων πατέρες εἶναι καὶ αὐτοὶ τοιοῦτοι, ὑπείκοντες δὲ ὑποιψίαν παρέξουσιν δὲ μὴ ἡμέτεροι εἶναι δὲ ἡμῶν τοὺς ἐπαινοῦντας καταψεύδεσθαι· χρὴ δὲ οὐδέτερα τούτων, ἀλλ^ο ἔκείνους μάλιστα ἡμῶν ἐπαινέτας εἶναι ἔργῳ, παρέχοντας αὐτοὺς φαινομένους τῷ δύντι πατέρας δύντας ἀνδρας ἀνδρῶν.

(Μειδίου), Ἡρόδ. Ε. 27, Θουκ. Α. 99, ΣΤ. 76, Πλάτ. Νομ. 943 D). Ἀπὸ τὸ χρονίο αὐτὸ δέδο βλέπουμε, πὼς οἱ Ἀθηναῖοι τὴν ἐγκατάλειψην καὶ στὸν καιρὸν τῆς εἰρήνης τῶν ἀρχῶν τῆς αἰτονίας παράδοσης τοῦ Ἀθηναϊκοῦ Κόσμου, δις προμάχου τῆς ἐλευθερίας ὅλης τῆς Ἑλλάδας, ἐθεωροῦσαν διποταὶ στὴν ὥρᾳ τῆς μάχης. Τὸ ἴδιο πνεῦμα ἔμπνεει τοὺς λόγους τοῦ Σωκράτη (Ἀπολ. 28 D): «οἵτινι γὰρ ἔχει, ὁ ἀνδρες Ἀθηναῖοι, τῇ ἀληθείᾳ· οὗτος ἀν τις ἔαυτὸν τάξῃ δὲ ἡγησάμενος βέλτιστον εἶναι δὲ ὑπ’ ἀρχοντος ταχθῇ, ἐνταῦθα δεῖ, ως ἐμοὶ δοκεῖ, μένοντα κινδυνεύειν, μηδὲν ὑπολογιζόμενον μήτε θάνατον μήτε ἄλλον μηδὲν πρὸ τοῦ αἰσχροῦ. Πανυπέρτατος νόμος δὲ ἡ ἡρωϊκὴ σύλληψη καὶ κοσμιθεωρία τῆς Ζωῆς, δὲ Ἀρετὴ (τὸ ἀγνοιστικὸν καὶ ἡρωΐκὸν πνεῦμα), δὲ λατρεία τοῦ Θραίκου καὶ δὲ πόλεμος τοῦ «Αἰσχροῦ», καὶ στὴν εἰρήνῃ καὶ στὸν πόλεμο, καὶ στὴ ζωὴ καὶ στὸ θάνατο. Οἱ Ἀθηναῖοι καὶ ως ἀρχοντας καὶ ως πολίτης καὶ ως στρατιώτης καὶ ως πνευματικὸς ἀνθρωπος ἔνα χρέος είχε ἀπάντι ἀπ’ δλα, νὰ ξῆ καὶ νὰ πειθαίνῃ ἱροτεκά, ὠραῖα, θεῖα.

τέτοιο ὑποκείμενο δὲν ἔχει ποτὲ κανένα φίλο στὸν κόσμο, οὔτε ἀνάμεσα στοὺς ἄλλους ἀνθρώπους, οὔτε ἀνάμεσα στοὺς θεούς, οὔτε ἀπάνω στὴ γῆ κι' οὔτε κάτου ἀπ' τὴ γῆ ὑστερὸς ἀπὸ τὸ θάνατό του. Πρέπει λοιπὸν νὰ θυμᾶστε δλοένα τοὺς λόγους μας, κι' δ, τι κι' ἂν κάνετε στὴ ζωή σας νὰ τὸ κάνετε πάντα μὲ ἀρετή, βέβαιοι, πὼς δίχως τὴν ἀρετὴν ὅλα τὰ πλούτην ὅλου τοῦ κόσμου κι' ὅλα τὰ ἔργα εἶναι αἰσχρὰ καὶ ἀπαισια. Γιατὶ οὔτε δὲ πλούτος φέρνει τιμὴ σ' ἐκεῖνον ποὺ τὸν ἀποχτῷ ἀναντρα—γιατὶ γι' ἄλλον δὲ ἀνθρώπος αὐτὸς πλουταίνει κι' ὅχι γιὰ τὸν ἑαυτό του—κι' οὔτε τοῦ κορμοῦ ἡ ψυχικὴ καὶ ἡ φύσις ταιριάζουν καὶ δίνουν ἀξία στὸν ἀναντρό καὶ τὸν κακό, δταν ὑπάρχουν καὶ τὰ δυὸ σ' ἔναν τέτοιον ἀνθρώπο, ἀπεναντίας εἶναι παράταρα στὴ ζωή του, γιατὶ τὸν ἐκθέτουνε πιὸ πολὺ στὴν κοινωνία καὶ κάνουνε δλοφάνερη σ' ὅλο τὸν κόσμο τὴν ἀναντρία του. Κι' αὐτὴ ἡ ἐπιστήμη, ἡμα χωρίζεται ἀπὸ τὴ δικαιοσύνη καὶ τὶς ἄλλες ἀρετές, ἀποκαλύπτεται ὡς πανουργία κι' ὅχι ὁ ἕστιος σοφία. Οἱ 247A λόγοι αὐτοὶ ἐπιβάλλουν ν' ἀγωνίζεστε μ' ὅλες τὶς δυνάμεις σας σὲ κάθε στιγμή, καὶ στὴν ἀρχὴ καὶ στὸ τέλος τῆς ζωῆς σας καὶ σ' ὅλη τὴ ζωή σας, γιὰ νὰ ξεπεράσετε σὲ δόξα ὅσο μπορεῖτε πιὸ πολὺ κι' ἐμᾶς κι' ὅλους τοὺς προγόνους μας· εἰδεμὴ πρέπει νὰ γνωρίζετε πολὺ καλά, πὼς, ἀν σᾶς νικᾶμε στὸ ἄθλημα τῆς ἀρετῆς, ἡ νίκη μας αὐτὴν μᾶς φέρνει ντροπή, ἡ ήττα μας δικιας, ἀν νικηθοῦμε ἀπὸ ἐσᾶς, μᾶς φέρνει ενδαιμονία. Καὶ μάλιστα ιδίᾳ ήταν τελεία ἡ ήττα μας καὶ ἡ δική σας νίκη, ἐὰν ἐπασκίζατε κι' ἀγωνιζόσαστε σ' ὅλη τὴ ζωή σας νὰ μὴν κάνετε κατάχρηση καὶ σπατάλη τῆς δόξας τῶν προγόνων σας, μὲ τὴν πεποίθηση ὅτι γιὰ ἔναν ἀνθρώπο ποὺ πιστεύει πὼς ἔχει κάποια δύνατητα καὶ ἀξία στὴ ζωὴ τίποτα δὲν εἶναι πιὸ αἰσχρὸ ἀπὸ τὸ νὰ φαίνεται πὼς οἱ τιμὲς ποὺ τοῦ γίνονται ἀπὸ τὴν κοινωνία δὲν τοῦ γίνονται γιὰ τὴ δική του ἀξία, ἀλλὰ γιὰ τὴ δόξα τῶν προγόνων του. Στ' ἀληθινὰ εἶναι ὁραιός καὶ μεγαλόπρεπος θησαυρὸς γιὰ τὰ παιδιά νὰ τιμάῃ ἡ κοινωνία τοὺς γονειούς τους, ἀλλὰ τὸ νὰ κατασπαταλάῃ κανεὶς ἔνα θησαυρὸ ἀπὸ πλούτη καὶ τιμὲς καὶ νὰ μὴν τόνε παραδίνῃ στοὺς ἀπογόνους του, γιατὶ δὲ ἵδιος δὲν ἔχει καμιὰ δημιουργικὴ ἀξία καὶ δὲν ἔχει κατορθώσει τίποτα στὴ ζωὴ του καὶ δὲν ἔχει δικούς του τίτλους γιὰ νὰ τὸν τιμάῃ ὁ κόσμος, εἶναι αἰσχρὸ καὶ ἀναντρό. Κι' ἀν ζήσετε μὰ τέτοια ζωή, θάρσετε κοντά μας καὶ θὰ σᾶς δεχτοῦμε στὴν ἀγκαλιά μας σὰ φίλοι ποὺ ξαναβρίσκουν καὶ ὑποδέχονται φίλους, δταν ἡ κοινὴ μοίρα ὅλου τοῦ κόσμου σᾶς φέρῃ ἐδῶ C πέρα· ἀν δικιας ἀμελήσετε καὶ δειχτῆτε ἀναντροὶ στὴ ζωή σας, κανεὶς δὲ θὰ σᾶς ὑποδεχτῇ καλόκαρδα. Λύτῳ ἔχουμε νὰ εἰποῦμε στὰ παιδιά μας.

XX. "Οσο γιὰ τοὺς πατέρες μας καὶ τὶς μητέρες μας, ἀν βρίσκωνται ἀπόμα στὴ ζωή, πρέπει νὰ τοὺς παρηγορᾶμε καὶ νὰ τοὺς δίνουμε θάρρος γιὰ νὰ ὑπομένουν δσο τὸ δυνατὸ πιὸ ὑποφερτὰ τὴ συφορά τους, ἀν γίνῃ καὶ τοὺς ἔρθῃ τὸ κακό, καὶ νὰ μὴν θρηνολογᾶμε μαζί τους—γιατὶ δὲ θάχουν καμιὰ ἀνάγκη ἀπὸ τοὺς θρήνους καὶ τὰ μοιρολόγια τῶν ἄλλων γιὰ νὰ αἰστάνωνται πιὸ βαθειὰ τὸν πόνο τους· Θ' ἀρκῆ γι' αὐτοὺς ἡ ἵδια ἡ συφορά, ποὺ θὰ τοὺς ἔχει βρῆ—ἀλλὰ νὰ πασκίσουμε ἀπεναντίας νὰ τοὺς γιατρεύουμε καὶ καταπραΐνουμε τὸν πόνο, θυμίζοντάς τους πὼς οἱ θεοὶ ἔχουν εἰσακούσει τὶς πιὸ μύχιες εὐχές τους. Γιατὶ δὲν εὐχόσαν βέβαια στοὺς θεοὺς νὰ γίνουν τὰ παιδιά τους ἀθάνατα, ἀλλὰ ν' ἀναδειχτοῦν ἥρωες στὴ ζωὴ καὶ νὰ δοξαστοῦνε, καὶ τ' ἀγαθὰ αὐτά, ποὺ εἶναι ἀπάνω ἀπὸ ὅλα τ' ἀγαθὰ ὅλου τοῦ κόσμου, τοὺς τᾶδεσαν περίσσια οἱ θεοὶ· ἔπειτα δὲν εἶναι δὰ καὶ τόσο εὔκολο καὶ βολετὸ σὲ θητήτων ἀντρα ὅλα νὰ τοῦ πᾶνε στὴ ζωὴ κατὰ πῶς βιούλεται κι' εὔχεται στὸ βάθιος τῆς ψυχῆς του. Κι' ἀν ὑπομένουν μὲ τὸν τρόπο αὐτὸς σ' ὅλο τὸν κόσμο, πὼς εἶναι στ' ἀληθινὰ πατέρες ἥρωιν E καὶ πὼς κ' οἱ ἵδιοι εἶναι ἥρωες δπως καὶ τὰ παιδιά τους· ἀν δικιας ἀφήσουν τὸν κόσμο νὰ ὑποιψιαστῇ ἡ πὼς δὲν εἶναι πράγματι πατέρες μας ἡ πὼς ὅσοι μᾶς ἐγκωμιάζουν δὲν κάνουν τίποτ' ἄλλο παρὰ ν' ἀραδιάζουν τοῦ κόσμου τὰ ψέματα. Δὲν πρέπει δικιας οὔτε τὸνα οὔτε τἄλλο νὰ γίνῃ, ἀλλὰ πρέπει ἀπεναντίας ἔκεινοι νὰ μᾶς ἐγκωμιάζουν μὲ τὰ ἔργα τους στὴ ζωή τους, ἀποδείχνοντας ἐμπραχτα μὲ τὴ διαγωγή τους αὐτὴν πὼς εἶναι οἱ ἵδιοι στ' ἀληθινὰ ἥρωες καὶ πατέρες ἥρωιν.